

BADANIA

EKSPERTYZY

REKOMENDACJE

JACEK KUCHARCZYK, AGNIESZKA ŁADA-KONEFAŁ

**PODZIELENI POLACY,
SCEPTYCZNI NIEMCY
WZAJEMNE POSTRZEGANIE
W KONTEKSCIE POLSKIEJ
I NIEMIECKIEJ POLITYKI
HISTORYCZNEJ
BAROMETR
POLSKA – NIEMCY 2023
CZĘŚĆ DRUGA**

**INSTYTUT SPRAW
PUBLICZNYCH**

JACEK KUCHARCZYK, AGNIESZKA ŁADA-KONEFAŁ

**PODZIELENI POLACY,
SCEPTYCZNI NIEMCY
WZAJEMNE POSTRZEGANIE
W KONTEKŚCIE POLSKIEJ
I NIEMIECKIEJ POLITYKI
HISTORYCZNEJ**

BAROMETR
POLSKA – NIEMCY 2023
CZĘŚĆ DRUGA

INSTYTUT SPRAW PUBLICZNYCH

Program Polityki Europejskiej i Migracyjnej

Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu „Barometr Polska – Niemcy 2023”, realizowanego wspólnie przez Instytut Spraw Publicznych, Deutsches Polen-Institut (Niemiecki Instytut Spraw Polskich), Fundację Konrada Adenauera w Polsce i Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej.

Dane przywoływane w niniejszej publikacji pochodzą z wcześniejszych edycji badań, realizowanych jako współpraca następujących partnerów:

2020, 2021, 2022: Instytut Spraw Publicznych, Deutsches Polen-Institut, Fundacja Konrada Adenauera, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej

2019: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Konrada Adenauera, Fundacja Współpracy Polsko-Niemieckiej

2018: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Konrada Adenauera, Körber-Stiftung

2013 i 2016: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Konrada Adenauera, Fundacja Bertelsmanna

2000–2012, 2015, 2017: Instytut Spraw Publicznych, Fundacja Konrada Adenauera

Konsultacje statystyczne: dr Dariusz Przybysz

ISBN: 978-83-7689-438-6

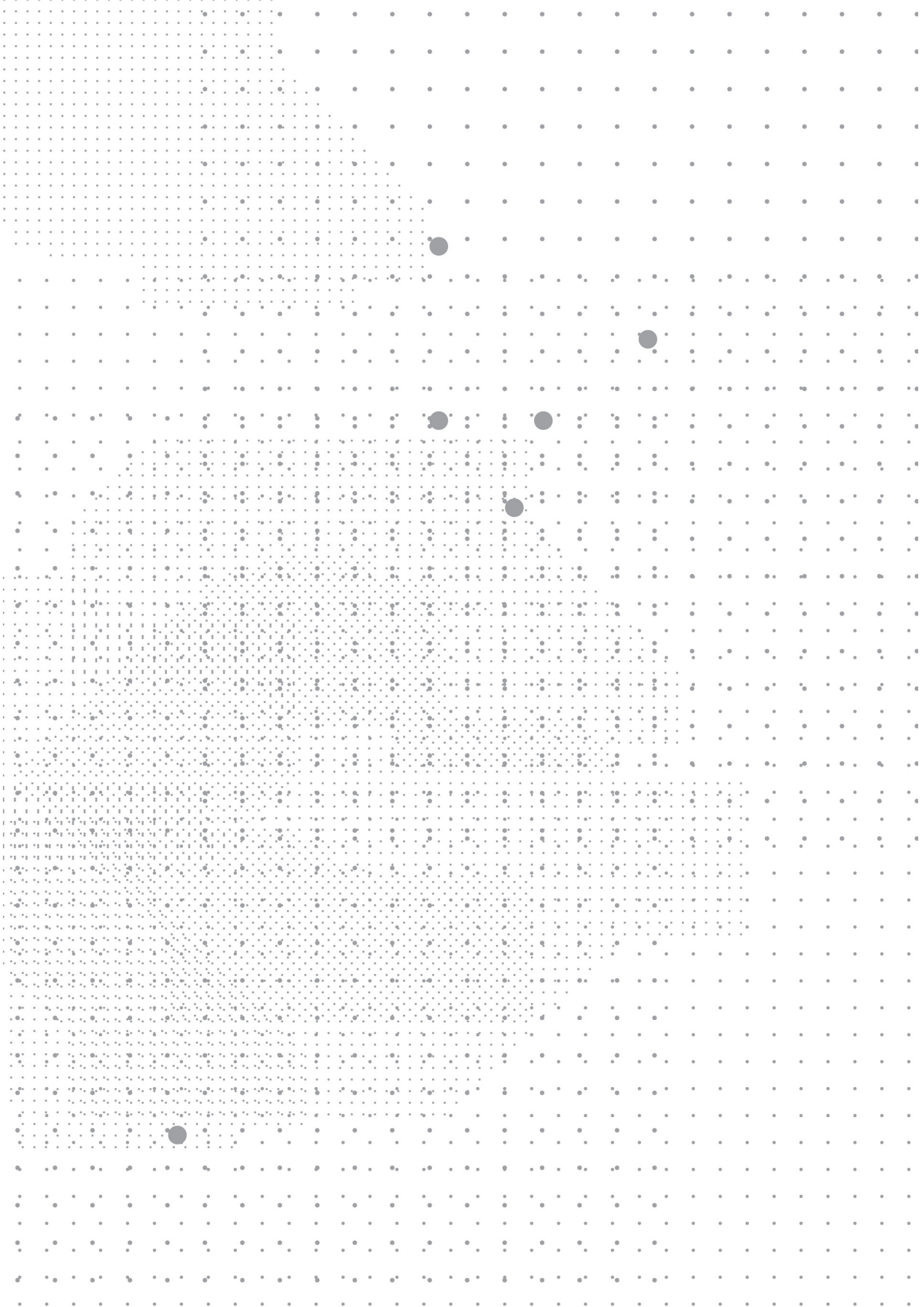
© Copyright by Instytut Spraw Publicznych, Deutsches Polen-Institut,
Warszawa–Darmstadt 2023

Fundacja Instytut Spraw Publicznych
ul. Szpitalna 5/22, 00-031 Warszawa
tel. (48) 22 556 42 60; isp@isp.org.pl; www.isp.org.pl

Deutsches Polen-Institut
Residenzschloss 1
64283 Darmstadt
tel. (49) 6151 4202 0, info@dpi-da.de, www.deutsches-polen-institut.de

Główne wnioski	5
Wstęp	7
Wizerunek kraju sąsiada	9
Ocena stanu stosunków między Polską a Niemcami	15
Stosunek do wspólnej historii	23
Postrzeganie uznania polskich cierpień	23
Opinie na temat celu wystąpienia o reparacje	24
Ocena dotychczasowych niemieckich działań na rzecz zadośćuczynienia	26
Oczekiwane formy zadośćuczynienia Polakom przez Niemcy	27
Czynniki wpływające na odpowiedzi	28
Zakończenie	33
Metodologia	35
Noty o autorach	37

- ▶ Wizerunek Niemiec w Polsce jest bardziej pozytywny od wizerunku Polski w Niemczech. Taką asymetrię percepcji od lat widzimy w badaniach z serii „Barometr Polska – Niemcy”.
- ▶ Polskie postrzeganie Niemiec uległo w ostatnim roku pewnemu pogorszeniu, podczas gdy wizerunek Polski pozostaje dość stabilny, a bardzo duża grupa badanych Niemców unika jednoznacznych sądów na temat Polski.
- ▶ W Polsce wyborcy partii opozycyjnych mają wyraźnie lepszy wizerunek Niemiec od wyborców Prawa i Sprawiedliwości.
- ▶ Opinie na temat stanu stosunków polsko-niemieckich w Polsce i Niemczech wyraźnie się różnią. Polacy są podzieleni w ocenie – podczas gdy 47% uznaje je za dobre, 39% twierdzi, że są złe. Co zaskakujące, oceny stanu relacji nie zależą od poglądów politycznych badanych. Niemcy w większości wystawiają obustronnym relacjom oceny pozytywne (61%). O złym stanie relacji przekonanych jest 23% badanych Niemców.
- ▶ Wśród respondentów, którzy twierdzą, że stan stosunków między Polską a Niemcami jest dobry, dominuje przekonanie, że powodem tego są wspólne interesy gospodarcze (51% Polaków i 45% Niemców). Respondenci twierdzący, że relacje są złe, jako przyczynę najczęściej podają politykę polskiego rządu wobec Niemiec (51% Polaków i 42% Niemców).
- ▶ Połowa Polaków jest – niezmiennie od lat – zdania, że cierpienia i ofiary Polaków, jakich doświadczyli w swojej historii, nie zostały wystarczająco uznane przez niemiecką opinię publiczną. Z kolei połowa niemieckich badanych uważa, że zostały one odpowiednio uznane.
- ▶ Opinie Polaków i Niemców na temat celu wystąpienia przez polski rząd do Niemiec o reparacje różnią się diametralnie. Największa grupa Polaków (38%) sądzi, że działania te mają na celu realizowanie wewnętrznych interesów obozu rządzącego w okresie przedwyborczym. Odmiennego zdania są jedynie wyborcy Prawa i Sprawiedliwości. W Niemczech najwięcej badanych (30%) wierzy, że polski rząd dąży do uzyskania od Niemiec reparacji, które zasilą budżet polskiego państwa. Opinię tę podziela jedynie co piąty polski respondent.
- ▶ Polacy i Niemcy bardzo się różnią w ocenach, czy Niemcy zrobiły wystarczająco dużo na rzecz zadośćuczynienia Polakom za ich cierpienia i ofiary poniesione podczas drugiej wojny światowej. Polacy są w tej kwestii bardzo podzieleni – podobne grupy (25–29%) sądzą, że Niemcy zrobiły za

mało, podjęły różne kroki, ale potrzebne są dalsze działania, lub uczyniły wystarczająco dużo. W Niemczech większość badanych wybiera tę ostatnią opinię (60%).

- ▶ Wśród Polaków, którzy odpowiadając na powyższe pytanie, stwierdzili, że Niemcy zrobiły za mało, lub uznali, że podjęły pewne działania, ale potrzebne są kolejne kroki (łącznie 56%), największa grupa uważa, że odpowiednim zadośćuczynieniem byłaby wypłata reparacji (36%). Najwięcej niemieckich badanych z podobnej grupy (23%) opowiada się za objęciem opieką miejsc pamięci w Polsce związanych z drugą wojną światową oraz za wsparciem renowacji lub odbudowy polskich zabytków zniszczonych w czasie wojny (28%).
- ▶ Opinie dotyczące rozliczeń z polsko-niemiecką historią wyraźnie zależą od politycznych sympatii Polek i Polaków.

Okres, który upłynął od edycji badania „Barometr Polska – Niemcy” 2022, obfitował w istotne dla wzajemnych relacji wydarzenia. Oprócz dyskusji na temat niemieckich działań związanych z toczącą się wojną rosyjsko-ukraińską (o czym traktuje osobny raport z serii „Barometr Polska – Niemcy”¹), uwagę polityków i ekspertów skupiała podniesiona przez polski rząd kwestia reparacji. Ponadto niemal codziennie media donosiły o negatywnych wypowiedziach polityków obozu rządzącego w Polsce na temat niemieckiej polityki i Niemiec jako kraju. Prezentowana w poniższym raporcie część badania skupia się na tym, jak te zdarzenia wpływają na postrzeganie obu krajów i kluczowych kwestii związanych z debatą o historycznej odpowiedzialności i rozliczeniu za polskie straty i cierpienia w czasie drugiej wojny światowej.

Ponieważ na odpowiedzi badanych mogą wpływać ich cechy społeczno-demograficzne, w sondażu tradycyjnie wyróżniliśmy: płeć, wykształcenie, wiek, miejsce zamieszkania (wielkość miejscowości oraz województwo/kraj związkowy) i pod tym kątem przeanalizowaliśmy wszystkie odpowiedzi. W tym roku dodaliśmy także pytanie o ewentualne pochodzenie migracyjne badanego. Jedynie w niektórych wypadkach można było zaobserwować związki między tymi cechami a odpowiedzią – zwróciliśmy wówczas na to uwagę w komentarzu. W cyklicznych badaniach z serii „Barometr Polska – Niemcy” od lat możemy obserwować, że po polskiej stronie odpowiedzi zależą od preferencji partyjnych respondentów, dlatego i tym razem przyjrzelśmy się bardziej szczegółowo pod tym kątem rozkładowi odpowiedzi.

Autorzy niniejszego raportu pragną podziękować wszystkim osobom, które uczestniczyły w przygotowaniu i realizacji tej edycji badania „Barometr Polska – Niemcy”. Szczególne podziękowania kierujemy do Davida Gregosza, Hanny Dmochowskiej i Falka Altenbergera z Fundacji Konrada Adenauera w Warszawie, Corneliusa Ochmanna i Małgorzaty Gmiter z Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, Małgorzaty Kopki-Piątek oraz Rafała Załęskiego z Instytutu Spraw Publicznych, Dariusza Przybysza z Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, Petera Olivera Loewa i Magdy Dautfest z Niemieckiego Instytutu Spraw Polskich w Darmstadt oraz Sylwii Bąby z Kantar Public.

¹ J. Kucharczyk, A. Łada-Konefał, *Polskie i niemieckie spojrzenie na rosyjską agresję przeciwko Ukrainie. Barometr Polska – Niemcy 2023. Raport z badań*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, czerwiec 2023 roku.

Niemcy to kraj, w którym...

Średnie odpowiedzi Polaków
w 2023 roku, z podziałem
na zwolenników

Prawa i Sprawiedliwości (PiS)
oraz Koalicji Obywatelskiej (KO)

Od lat badamy wizerunek Polski i Niemiec w kraju sąsiada, prosząc respondentów o odniesienie się do kilku ogólnych stwierdzeń na temat drugiego państwa i ich ocenienie na skali od 1 (zdecydowanie się nie zgadzam) do 5 (zdecydowanie się zgadzam). W 2023 roku, podobnie jak w poprzednich latach, największe grupy ankietowanych Polek i Polaków zgadzały się z pozytywnymi opiniami na temat Niemiec. Większość respondentów uznała, że niemiecka gospodarka dobrze się rozwija oraz że w Niemczech akceptuje się prawa kobiet i prawa różnych mniejszości, nieco mniejsza liczba ankietowanych zgodziła się, że niemiecka demokracja i rządy prawa mają się dobrze, a w Niemczech warto inwestować. Stosunkowo niższy odsetek odpowiedzi pozytywnych dotyczył traktowania cudzoziemców oraz skuteczności działań antykorupcyjnych. W każdym jednak wypadku odsetek odpowiedzi negatywnych był zdecydowanie mniejszy niż odpowiedzi pozytywnych i wynosił od 7% do 12%. Można zatem powiedzieć, że w Polsce nadal przeważa pozytywny wizerunek Niemiec, chociaż spory odsetek badanych ma w tej kwestii opinię neutralną (ocena 3 na skali) lub nie potrafi udzielić odpowiedzi. To sprawia, że wizerunek Niemiec w Polsce trudno jest jednoznacznie określić jako pozytywny.

W 2023 roku, podobnie jak w poprzednich latach, największe grupy ankietowanych Polek i Polaków zgadzały się z pozytywnymi opiniami na temat Niemiec

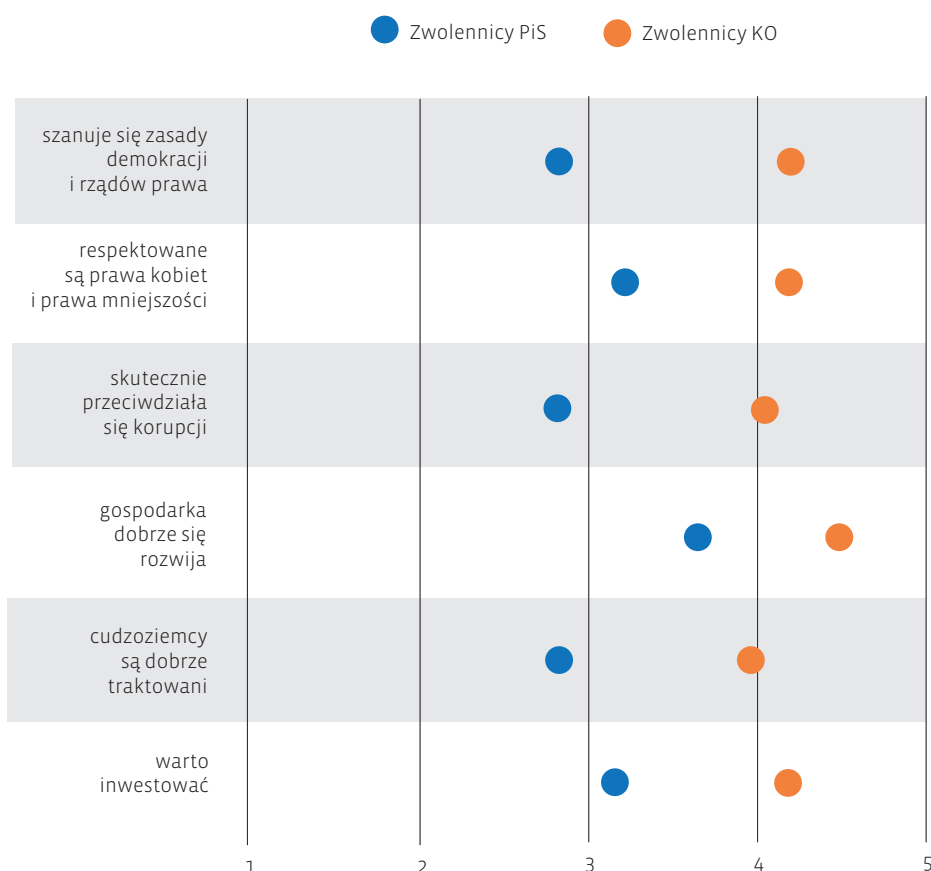
Wykres 1. Niemcy to kraj, w którym... Odpowiedzi Polaków w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Wizerunek Niemiec w niektórych wymiarach jest skorelowany z pewnymi kategoriami demograficznymi respondentów. Kobiety wyraźnie lepiej oceniają respektowanie praw kobiet i praw mniejszości w Niemczech, z kolei najmłodszy ankietowany są relatywnie bardziej krytyczni w ocenach stanu demokracji czy przeciwdziałania korupcji u zachodniego sąsiada. Mieszkańcy dużych miast mają o wiele lepszy wizerunek Niemiec niż osoby mieszkające w małych miasteczkach, a osoby z wyższym wykształceniem – od osób z wykształceniem podstawowym.

Wykres 2. Niemcy to kraj, w którym... Średnie odpowiedzi Polaków w 2023 roku, z podziałem na zwolenników Prawa i Sprawiedliwości (PiS) i Koalicji Obywatelskiej (KO). Badani udzielali odpowiedzi na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało, że z wymienionym stwierdzeniem zdecydowanie się nie zgadzają, a 5 – że zdecydowanie się z nim zgadzają

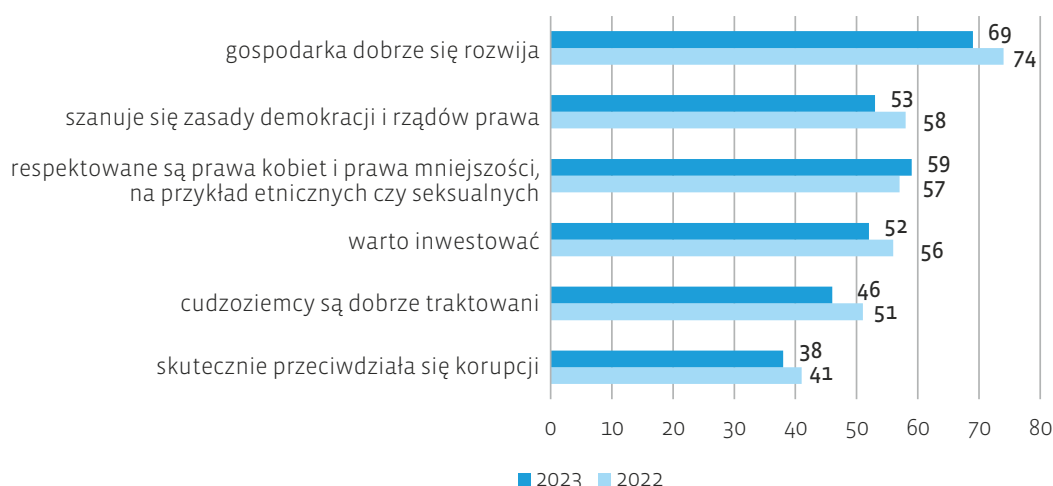
Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Podobnie jak w poprzednich latach, wizerunek Niemiec jest silnie skorelowany z poglądami politycznymi ankietowanych. Największe różnice widać między zwolennikami rządzącej partii Prawo i Sprawiedliwość (PiS) oraz partiami opozycyjnymi, szczególnie największej partii opozycyjnej, czyli Koalicji Obywatelskiej (KO). Wyborcy Prawa i Sprawiedliwości są sceptyczni w oce-

nach niemieckiej demokracji i rządów prawa, polityki antykorupcyjnej oraz traktowania cudzoziemców, ale w innych kwestiach ich oceny są słabsze od ocen zwolenników opozycji. Co interesujące, zwolennicy Konfederacji oceniają poszczególne wymiary wizerunku Niemiec dość pozytywnie i są w swoich ocenach nieco bliżsi sympatykom innych partii opozycyjnych niż rządzącego Prawa i Sprawiedliwości. Ci ostatni nie mają jednoznacznego wizerunku Niemiec i procentowe rozkłady odpowiedzi pozytywnych i negatywnych są często zbliżone, przy czym duża grupa udziela odpowiedzi neutralnej lub nie udziela żadnej odpowiedzi.

Porównanie danych z wynikami badania z poprzedniego roku pokazuje, że wizerunek Niemiec w Polsce pogorszył się w ciągu ostatniego roku o kilka punktów procentowych we wszystkich wymiarach z wyjątkiem opinii na temat respektowania praw kobiet i mniejszości. Zmiana ta dotyczy opinii zarówno o niemieckiej gospodarce, jak i o niemieckiej demokracji czy rządach prawa w Niemczech. Zmiany te nie są zaskakujące, jeśli wziąć pod uwagę ton dyskusji politycznej w Polsce w roku wyborczym.

Wykres 3. Niemcy to kraj, w którym... Pozytywne odpowiedzi Polaków w 2022 i w 2023 roku (w %)

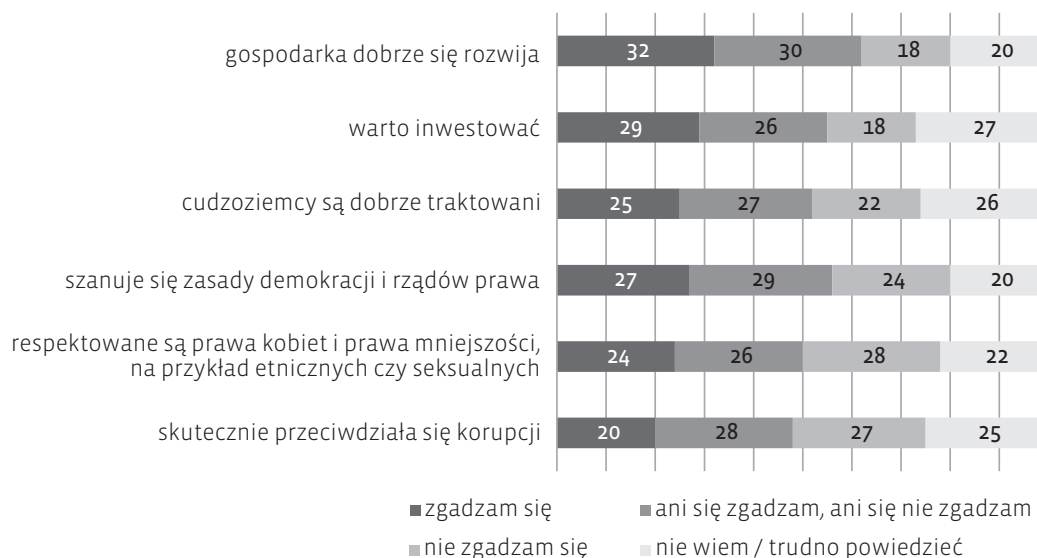

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Oceny poszczególnych obszarów wizerunku Polski prezentowane przez Niemców są bardzo niejednoznaczne. Obszarem stosunkowo najlepiej ocenianym jest Polska gospodarka, ale i tutaj pozytywną ocenę daje mniej niż co trzeci ankietowany, przy zbliżonym odsetku ocen neutralnych. W pozostałych kwestiach odsetek ocen pozytywnych jest jeszcze niższy. Najsurowsze są oceny przestrzegania w Polsce praw kobiet i praw mniejszości oraz przeciwdziałania korupcji. W tych dwóch kwestiach średnia ocen jest nieco poniżej neutralnej (ocena 3 na skali), a pozostałe średnie oceny są nieznacznie wyższe niż ocena neutralna.

Wizerunek Polski w Niemczech jest bardzo niejednoznaczny

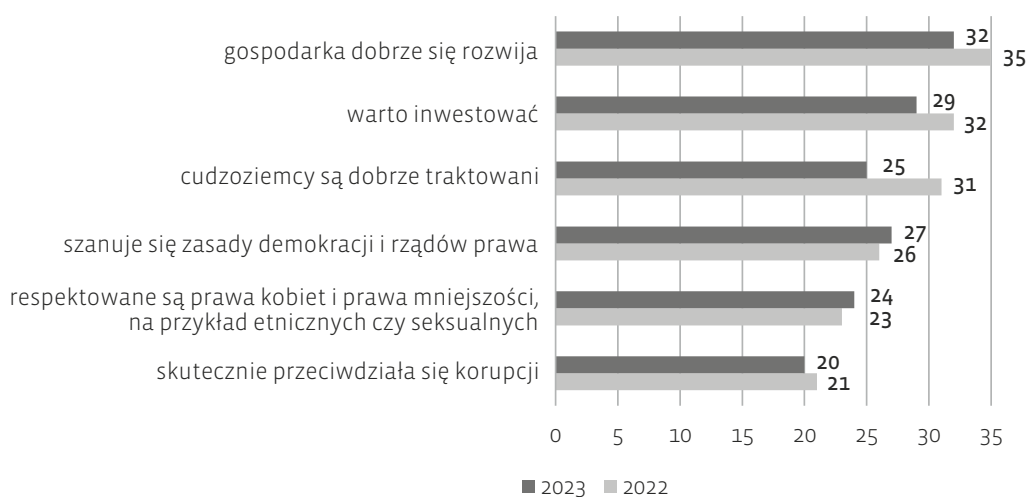
Wykres 4. Polska to kraj, w którym... Odpowiedzi Niemców w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Oceny niemieckich respondentów niemal się nie zmieniły w ciągu ostatniego roku, jednak stosunkowo silny spadek (o sześć punktów procentowych) nastąpił w ocenach traktowania cudzoziemców w Polsce. Jest to o tyle interesujące, że w ciągu roku, który upłynął od ostatniego badania, Polska przyjęła setki tysięcy uchodźców z Ukrainy, o czym obszernie – i pozytywnie – donosiły także niemieckie media. Najwyraźniej te wydarzenia uległy zatartciu w zbiorowej pamięci Niemców. Silniej w obraz Polski wpisują się zaś powtarzane od lat przez obecne polskie władze hasła sprzeciwiające się przyjmowaniu uchodźców, wzmocnione przez kryzys humanitarny na granicy z Białorusią i stosowane przez polską straż graniczną nielegalne działania typu *pushback*.

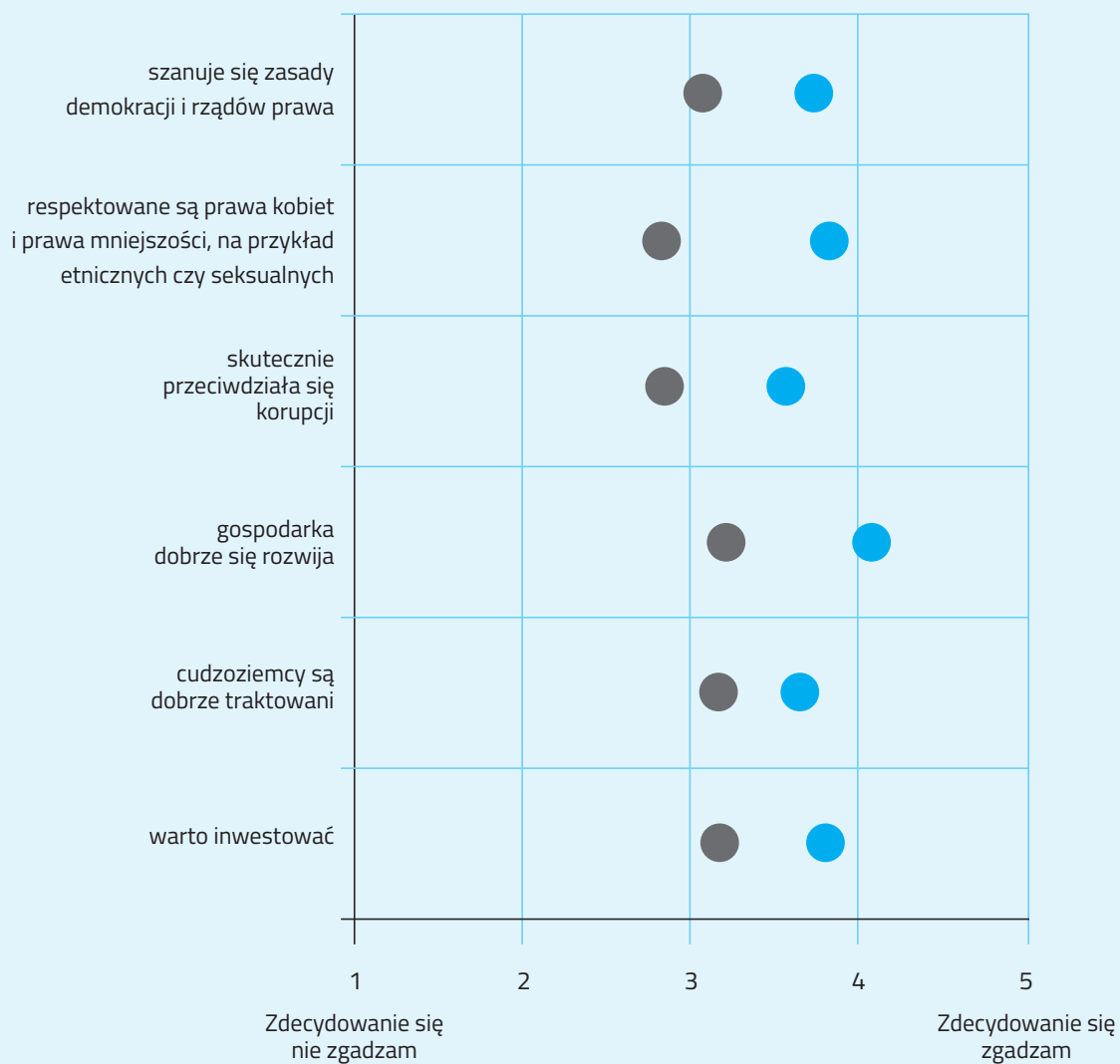
Wykres 5. Polska to kraj, w którym... Pozytywne odpowiedzi Niemców w 2022 i w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Niemcy/Polska to kraj, w którym...

Średnie odpowiedzi Polaków
i Niemców w 2023 roku

PL

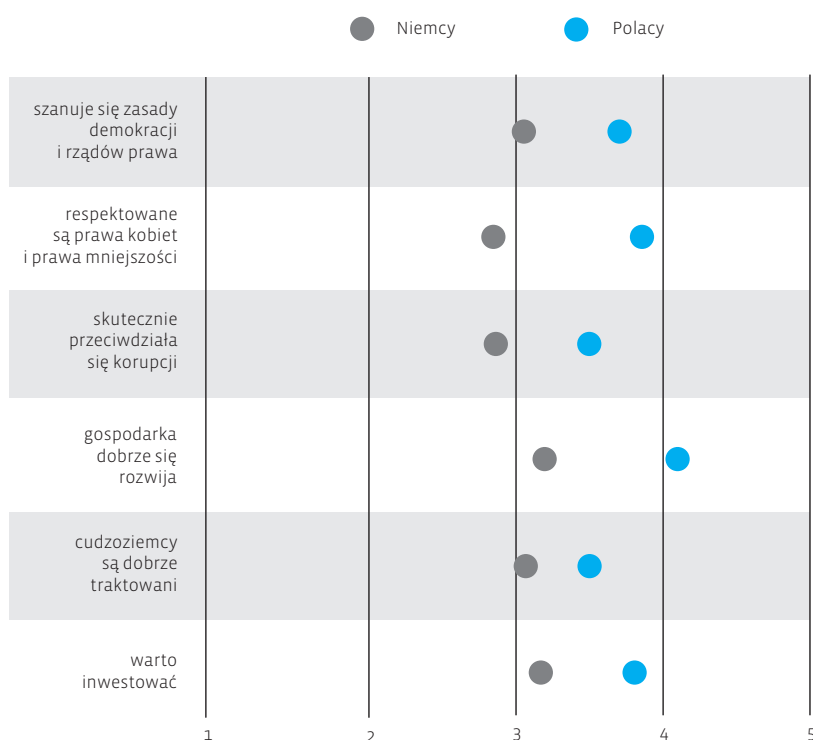
DE

Zmienne społeczne w niewielkim stopniu wpływają na wizerunek Polski, chociaż warto dostrzec, że młodsze osoby są bardziej krytyczne, jeśli chodzi o przestrzeganie zasad demokracji i rządów prawa czy traktowanie cudzoziemców w Polsce. Z kolei osoby z wyższym wykształceniem częściej pozytywnie oceniają stan polskiej gospodarki i atrakcyjność inwestowania w Polsce. Analiza nie pokazuje również istotnych różnic między ocenami mieszkańców wschodnich i zachodnich krajów związkowych. Także orientacja polityczna nie determinuje istotnie ocen na temat Polski. Względnie bardziej krytyczni co do stanu polskiej demokracji oraz przestrzegania praw kobiet i mniejszości są wyborcy Zielonych i liberałów (FDP), a bardziej pozytywne oceny dają zwolennicy Alternatywy dla Niemiec. Wyborców wszystkich partii łączy też stosunkowo dobra ocena polskiej gospodarki i opłacalności inwestowania w Polsce.

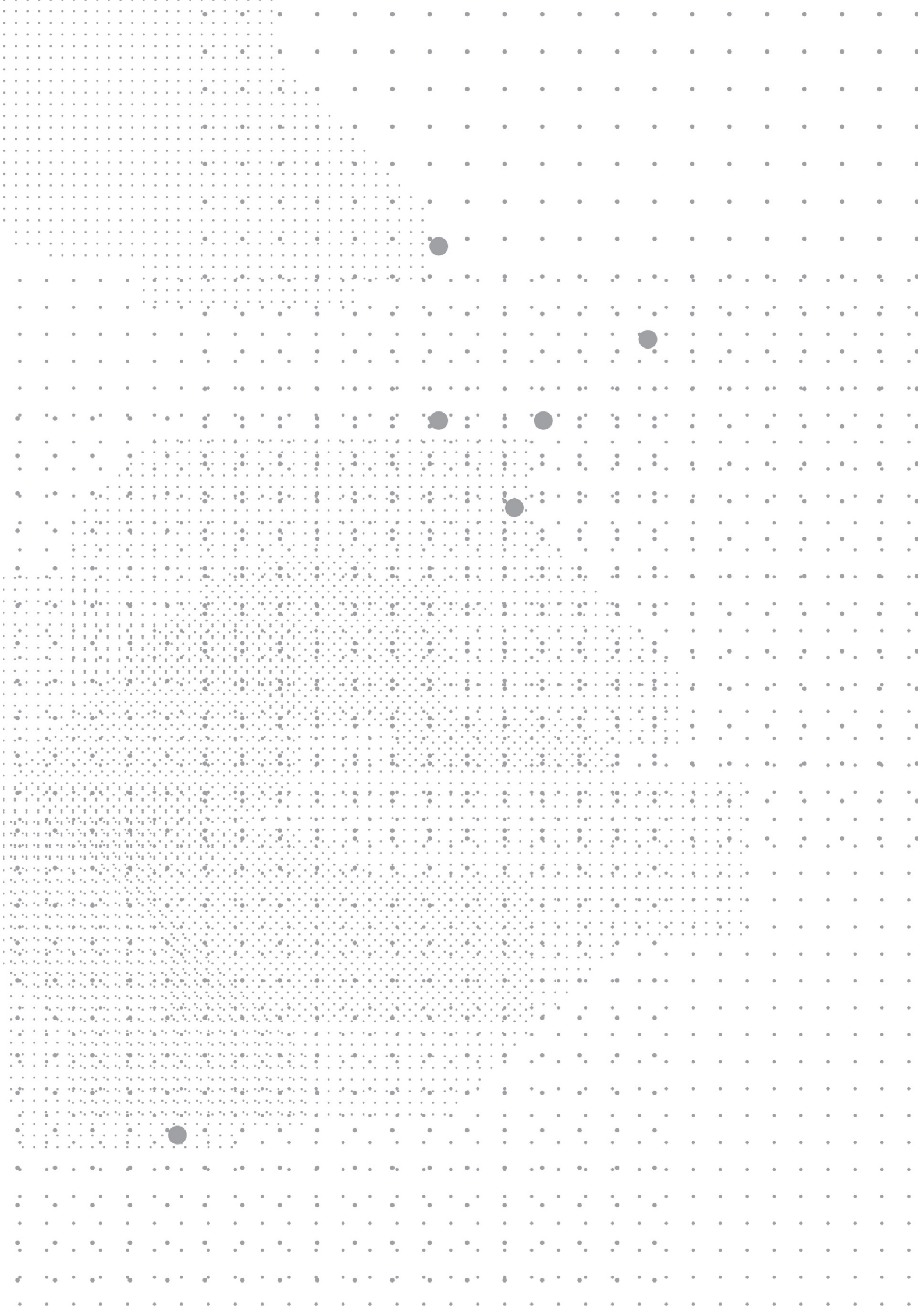
Zestawienie polskich opinii na temat Niemiec i niemieckich opinii o Polsce pokazuje istotne różnice w postrzeganiu wzajemnego wizerunku. Jak w poprzednich latach, Niemcy mają mniej pozytywne opinie o Polsce niż Polacy o Niemczech. Różnic tych nie niweluje pewne pogorszenie się wizerunku Niemiec spowodowane tonem debaty politycznej w Polsce.

Niemcy mają mniej pozytywne opinie o Polsce niż Polacy o Niemczech

Wykres 6. Niemcy/Polska to kraj, w którym... Średnie odpowiedzi Polaków i Niemców w 2023 roku. Badani udzielali odpowiedzi na skali od 1 do 5, gdzie 1 oznaczało, że z wymienionym stwierdzeniem zdecydowanie się nie zgadzają, a 5 – że zdecydowanie się z nim zgadzają

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

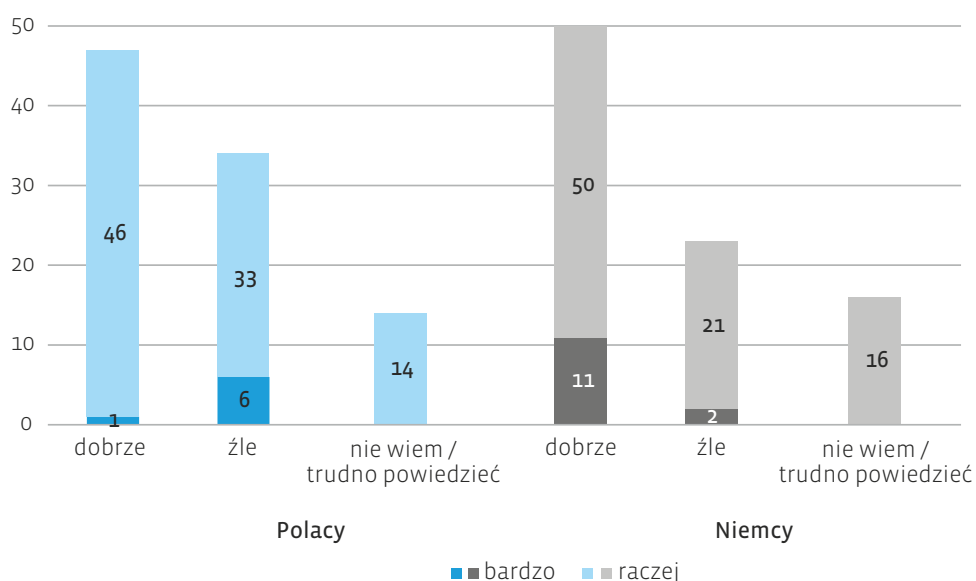

Pytanie, które w badaniach z serii „Barometr Polska – Niemcy” stawiamy od lat, dotyczy stanu stosunków między Polską a Niemcami. Takie sformułowanie wskazuje, że w pierwszym rzędzie chodzi o relacje między dwoma państwami, a więc przede wszystkim na najwyższym politycznym szczeblu. Jednakże respondenci mogą rozumieć to pytanie dużo szerzej i – odpowiadając na nie – oceniać bardziej całościowo atmosferę w stosunkach polsko-niemieckich, a nie tylko konkretne wydarzenia polityczne, które nastąpiły w ostatnim czasie.

Opinie na temat stanu stosunków polsko-niemieckich w Polsce i Niemczech różnią się od siebie. Polacy są podzieleni w ocenie – podczas gdy 47% uznaje je za dobre, to 39% twierdzi, że są złe. Niemcy w większości dają im oceny pozytywne (61%). O złym stanie relacji przekonanych jest 23% badanych Niemców.

Polacy są podzieleni w opiniach o stanie stosunków między Polską a Niemcami – jedynie 47% uznaje je za dobre. Takie zdanie podzieliła 61% Niemców

Wykres 7. Jak układają się stosunki między Polską i Niemcami? Odpowiedzi Polaków i Niemców w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

W Polsce jedynie pojedyncze cechy demograficzne wpływają na rozkład odpowiedzi. Niewiele ponad połowa kobiet uznaje relacje za dobre (52%), podczas gdy wśród mężczyzn odsetek ten wynosi 43%. Najlepsze zdanie o stanie relacji między Polską a Niemcami mają respondenci do dwudzie-

stego dziewiątego roku życia (61% z nich uznaje je za dobre, a 22% – za złe). Jeśli analizować rozkład odpowiedzi ze względu na województwa, to na tle wszystkich innych badanych wyróżniają się mieszkańcy Opolszczyzny. Aż 70% z nich uważa, że stosunki są złe. Ta negatywna ocena prawdopodobnie wynika z dyskryminacyjnych kroków, jakie polski rząd powziął wobec mniejszości niemieckiej, która na terenie tego województwa jest stosunkowo liczna. Niemieckie dzieci – jedyne należące do mniejszości – mają prawo do nauki swojego języka ojczystego w wymiarze jednej godziny tygodniowo, podczas gdy pozostałe dzieci z mniejszości narodowych mają trzy godziny zajęć z języka ojczystego w tygodniu. Wiedza na ten temat może wpływać na negatywne postrzeganie stanu relacji polsko-niemieckich.

Co ciekawe, oceny stanu stosunków polsko-niemieckich nie różnicują w istotnym stopniu sympatie polityczne respondentów. Różnice można jednak dostrzec wewnątrz elektoratów. Na przykład zwolennicy Prawa i Sprawiedliwości oraz Koalicji Obywatelskiej podobnie (po około 40% respondentów) sądzą, że są one raczej dobre lub raczej złe. Także uśrednione wyniki uwzględniające stopień oceny (bardzo lub raczej dobre, bardzo lub raczej złe) są zbliżone w elektoratach głównych sił politycznych. Stosunkowo bardziej krytyczni są wyborcy Koalicji Obywatelskiej z uwagi na nieco większy niż w innych elektoratach odsetek osób, które uważają te relacje za bardzo złe. Z kolei wyborcy Polski 2050 i Polskiego Stronnictwa Ludowego są bardziej od innych optymistyczni w ocenie tych relacji. Ponad 60% z nich ocenia te relacje jako raczej dobre. Średnie dla pozostałych elektoratów oscylują wokół wartości 2,5 czyli środka skali od 1 do 4. Jest to także wartość średnia dla ogółu badanych, można zatem powiedzieć, że polska opinia publiczna jest w tej kwestii niemal idealnie podzielona, chociaż – co zaskakuje – podział ten nie przebiega według kryteriów politycznych.

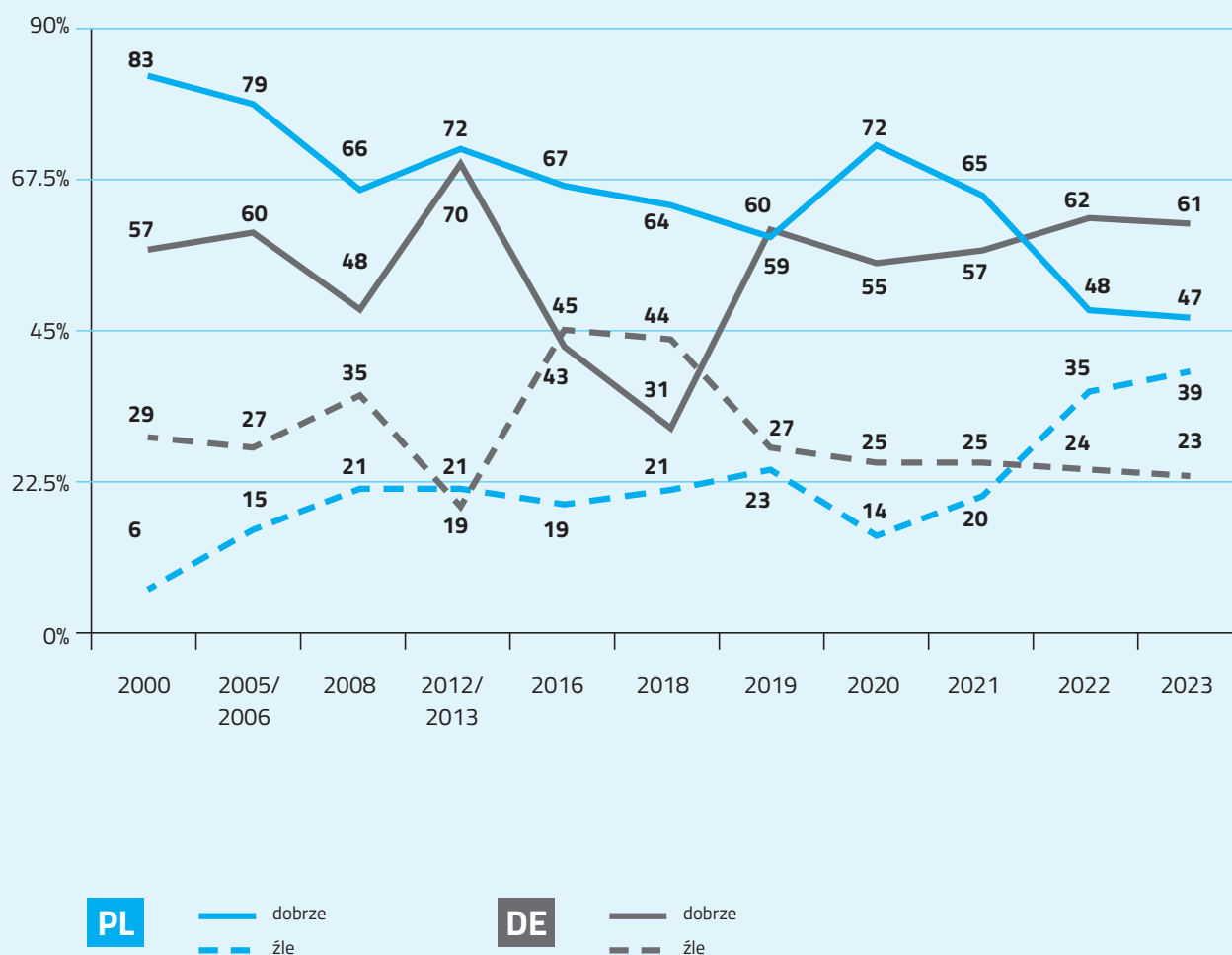
W Niemczech – podobnie jak w Polsce – młodsze generacje mają lepszą opinię o stanie relacji niż starsze (68% osób do trzydziestego dziewiątego roku życia uznaje je za dobre). Kobiety częściej oceniają stosunki jako złe niż mężczyźni (27% do 19%). W tym wypadku więcej mężczyzn nie ma na ten temat zdania (22%). Respondenci po maturze lub studiach wyższych także częściej niż inni wystawiają stosunkom złe oceny. Jako dobre relacje oceniają częściej badani z doświadczeniem migracyjnym (66,5%) niż bez niego (58%).

Wśród wyborców głównych niemieckich partii politycznych przeważa dość optymistyczna opinia o stanie stosunków polsko-niemieckich. W każdym z elektoratów większość respondentów wybrała oceny pozytywne, z wyjątkiem wyborców Die Linke, którzy są w swoich ocenach niemal równo podzieleni. Także dość liczna grupa wyborców Zielonych źle ocenia stosunki między oboma krajami.

Opinie Polaków i Niemców od zeszłego roku nie uległy zasadniczej zmianie. Zmianie. Nieznacznie zwiększył się jedynie odsetek Polaków, którzy uważają stan relacji za zły (wzrost o cztery punkty procentowe). Ten brak więk-

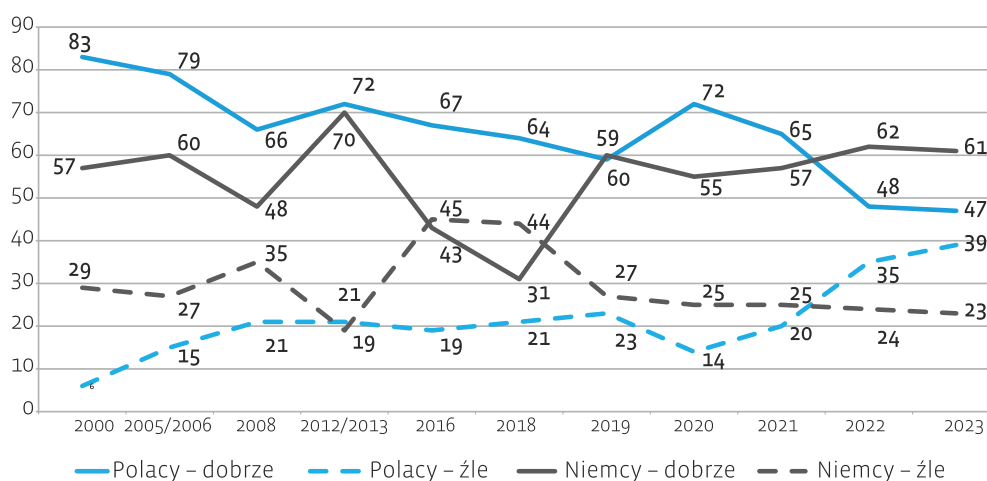
Jak układają się stosunki między Polską i Niemcami?

Odpowiedzi Polaków i Niemców
w latach 2000–2023 (w %)

szych fluktuacji opinii jest szczególnie ciekawy, zważywszy na to, że w ciągu ostatniego roku odnotowano różne stosunkowo głośne wydarzenia w relacjach polsko-niemieckich, które respondenci mogli uznać za oznakę ich złego stanu. Rząd polski wystąpił do Niemiec z żądaniem wypłaty reparacji, wielokrotnie także przedstawiciele obozu władzy bardzo negatywnie wypowiadali się na temat Niemiec. Na tle poprzednich lat, które również obfitowały w takie wypowiedzi, mogło to jednak nie doprowadzić do zmiany opinii na gorszą przez kolejnych polskich respondentów, gdyż ich oceny już w 2022 roku były najgorsze od lat. Dodatkowo ogromna większość antyniemieckich wypowiedzi polskich polityków jest kierowana do polskiego wyborcy w ramach ataków na opozycję i nie zawsze trafia do niemieckiej opinii publicznej.

Wykres 8. Jak układają się stosunki między Polską i Niemcami? Odpowiedzi Polaków i Niemców w latach 2000–2023 (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

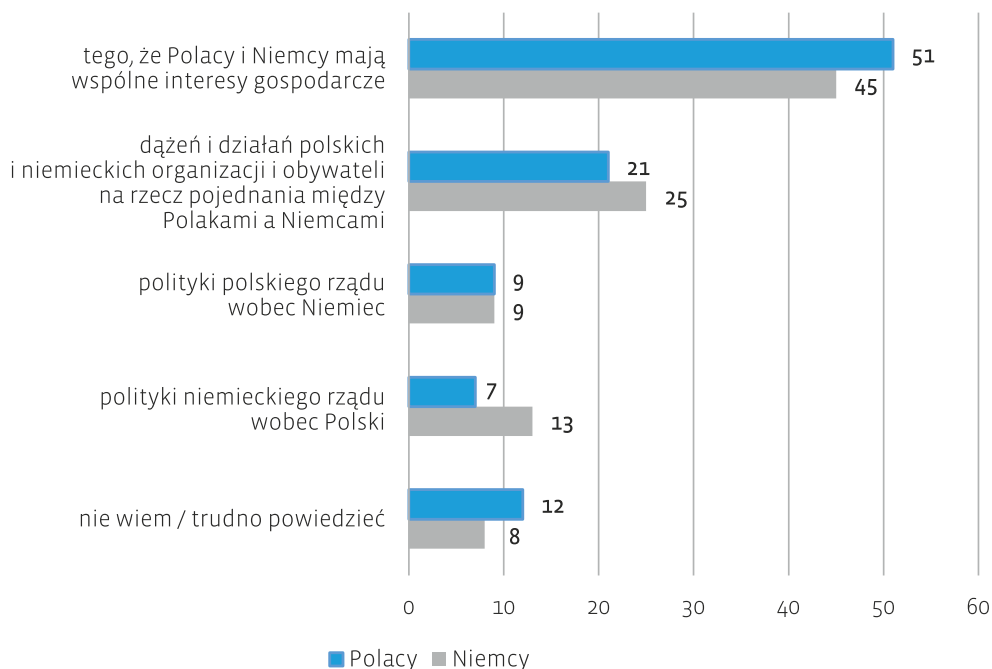
W celu ustalenia, dlaczego respondenci oceniają stan relacji jako dobry lub zły, zapytaliśmy ich bezpośrednio o przyczyny takich, a nie innych opinii. Po obu stronach granicy odpowiedzi okazały się bardzo zbliżone.

Wśród badanych, którzy twierdzą, że stan stosunków między Polską a Niemcami jest dobry, dominuje przekonanie, że powodem tego są wspólne interesy gospodarcze. Uważa tak około połowy respondentów w obu krajach. Kolejny powód – dążenie i działania polskich oraz niemieckich organizacji i obywateli na rzecz pojednania – wskazywany jest przez o połowę mniej osób: co piątego Polaka i co czwartego Niemca. Polityka rządu polskiego i niemieckiego zbiera zdecydowanie mniej wskazań. Jako powód dobrych relacji na działania obywateli i organizacji częściej wskazują Po-

Wśród badanych, którzy twierdzą, że stan stosunków między Polską a Niemcami jest dobry, dominuje przekonanie, że powodem tego są wspólne interesy gospodarcze

lacy po pięćdziesiątym roku życia niż młodszy. Inne cechy demograficzne nie mają wpływu na odpowiedzi ani w Polsce, ani w Niemczech.

Wykres 9. Z czego głównie wynikają dobre stosunki? Są one przede wszystkim rezultatem... Odpowiedzi Polaków i Niemców w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

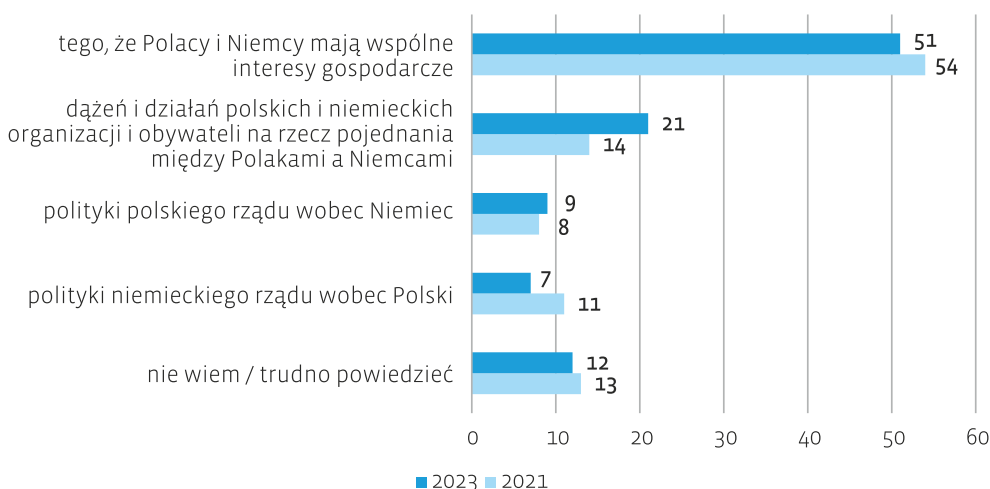
Po stronie polskiej widać pewne różnice ocen związane z sympatiami politycznymi respondentów. Wyborcy Prawa i Sprawiedliwości częściej niż inne elektoraty zasługę za dobry stan stosunków przypisują polityce rządu PiS, chociaż nawet wśród wyborców partii rządzącej niemal dwukrotnie większy odsetek wskazuje na wspólnotę interesów gospodarczych. Ta ostatnia odpowiedź wyraźnie dominuje wśród zwolenników partii opozycyjnych. Jednocześnie wyborcy Lewicy, Koalicji Obywatelskiej oraz ugrupowania Polska 2050 i Polskiego Stronnictwa Ludowego częściej dostrzegają rezultaty działań instytucji obywatelskich, w znikomym stopniu przypisując zasługę rządowi obu krajów, szczególnie polskiego.

Nie ma większych różnic między wyborcami głównych niemieckich partii w ocenie przyczyn postrzeganych dobrych stosunków. Podobnie jak wśród ogółu wyborców, dominuje u nich przekonanie, że przyczyną dobrych stosunków są ściśle zależności gospodarcze między oboma krajami.

Interesujące, że zarówno po polskiej, jak i po niemieckiej stronie odsetki wskazań poszczególnych odpowiedzi w porównaniu z wynikami z 2021 roku, kiedy również poprosiliśmy o uzasadnienie swoich ocen, właściwie się nie zmieniły. Zauważalny jest jedynie wzrost w Polsce odsetka osób (o siedem punktów procentowych) dostrzegających pozytywny wpływ działań orga-

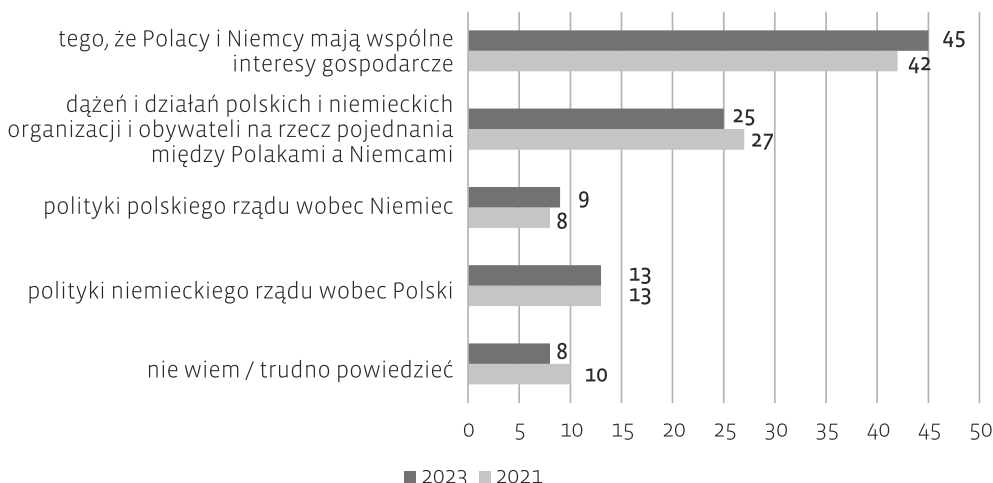
nizacji i obywateli po obu stronach granicy. Można zadać sobie pytanie, ilu z tych respondentów słyszało i inspirowało się wiedzą, że w Niemczech z inicjatywy społeczeństwa obywatelskiego rozwijany jest projekt powstania w Berlinie Domu Polsko-Niemieckiego.

Wykres 10. Z czego głównie wynikają dobre stosunki? Są one przede wszystkim rezultatem... Odpowiedzi Polaków w 2021 i w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Wykres 11. Z czego głównie wynikają dobre stosunki? Są one przede wszystkim rezultatem... Odpowiedzi Niemców w 2021 i w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Także w wypadku powodów, dla których dany respondent stwierdził, że stan stosunków między Polską a Niemcami jest zły, kolejność wskazań w Polsce i Niemczech jest podobna. Na pierwszym miejscu figuruje polityka polskiego rządu wobec Niemiec, przy czym odpowiedź tę wybiera nieco ponad

Polityka polskiego rządu
wobec Niemiec jest
najczęściej wymienianym
powodem złych stosunków
wzajemnych

połowa Polaków (51%) i nieco mniej niż połowa Niemców (42%). Kolejnym powodem jest niewystarczające rozliczenie niemieckich zbrodni i brak zadośćuczynienia przez Niemcy za straty Polski w czasie drugiej wojny światowej. Co ciekawe, odpowiedź tę wybiera więcej Niemców (26%) niż Polaków (17%). Rząd niemiecki jako

odpowiadający za zły stan relacji uważa co dziesiąty respondent z Polski i Niemiec.

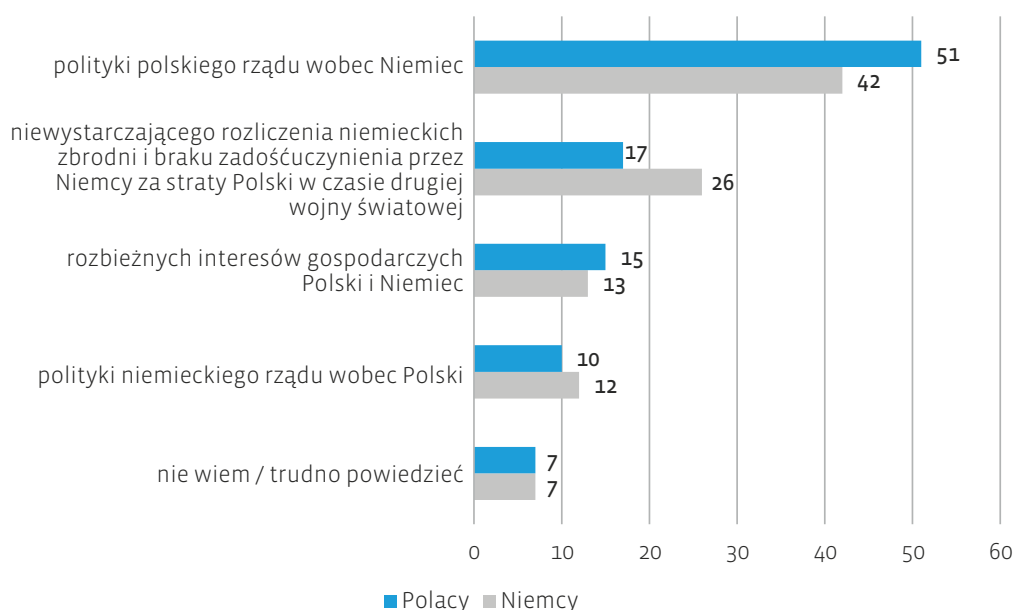
W niektórych wypadkach na polskie odpowiedzi wpływ mają dwie cechy demograficzne. Osoby z wykształceniem średnim lub wyższym oraz respondenci od czterdziestego roku życia zdecydowanie częściej niż pozostali wskazują polski rząd jako odpowiadający za złe stosunki dwustronne. Po niemieckiej stronie jedynie wiek różnicuje odpowiedzi i tylko w jednym wypadku – osoby po czterdziestym roku życia zdecydowanie częściej odpowiedzialność za złe relacje przypisują polskiemu rządowi niż młodszy badani. W obu krajach miejsce zamieszkania czy pochodzenie migracyjne nie wpływają na odpowiedzi.

Polacy różnie oceniają odpowiedzialność za postrzegany zły stan stosunków polsko-niemieckich w zależności od swoich politycznych sympatii. Zdaniem wyborców rządzącej partii Prawo i Sprawiedliwość, odpowiedzialność za taki stan rzeczy ponosi rząd niemiecki (32%) oraz fakt niewystarczającego rozliczenia się Niemców z historią (39%). Dla większości wyborców Koalicji Obywatelskiej (84%), Lewicy (75%) czy Polska 2050/PSL (54%) winna jest polityka polskiego rządu. Wyborcy Konfederacji, podobnie jak wyborcy Prawa i Sprawiedliwości, winią przede wszystkim nierozliczoną historię (45%) i niemiecki rząd (13%).

Wśród niemieckich respondentów, którzy relacje Polski i Niemiec oceniają negatywnie, pojawiają się różnice w ocenach przyczyny tego stanu rzeczy związane z ich orientacją polityczną. Wyraźna większość wyborców CDU/CSU, FDP oraz lewicowej Die Linke uznaje, że odpowiedzialność za zły stan stosunków ponosi przede wszystkim polski rząd. Dla porównania – sądzi tak jedynie co trzeci wyborca Zielonych, a podobny ich odsetek uważa, że przyczyną złych relacji jest brak niemieckiego zadośćuczynienia za polskie cierpienia w czasie drugiej wojny światowej. Także niemal 40% wyborców rządzącej partii SPD sądzi, że powodem jest brak rozliczenia z historią. Z kolei wyborcy Alternatywy dla Niemiec częściej niż inni respondenci winią politykę niemieckiego rządu (21%), chociaż większa ich grupa (45%) wini polski rząd, a znaczny ich odsetek (27%) uważa, że przyczyną jest historia i brak zadośćuczynienia.

Analiza zmian liczby badanych, którzy wskazali na poszczególne przyczyny pogorszenia się relacji, w porównaniu z wynikami z 2021 roku pokazuje, że wahania dotyczą tylko niektórych odpowiedzi.

Wykres 12. Z czego głównie wynikają złe stosunki? Są one przede wszystkim rezultatem... Odpowiedzi Polaków i Niemców w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

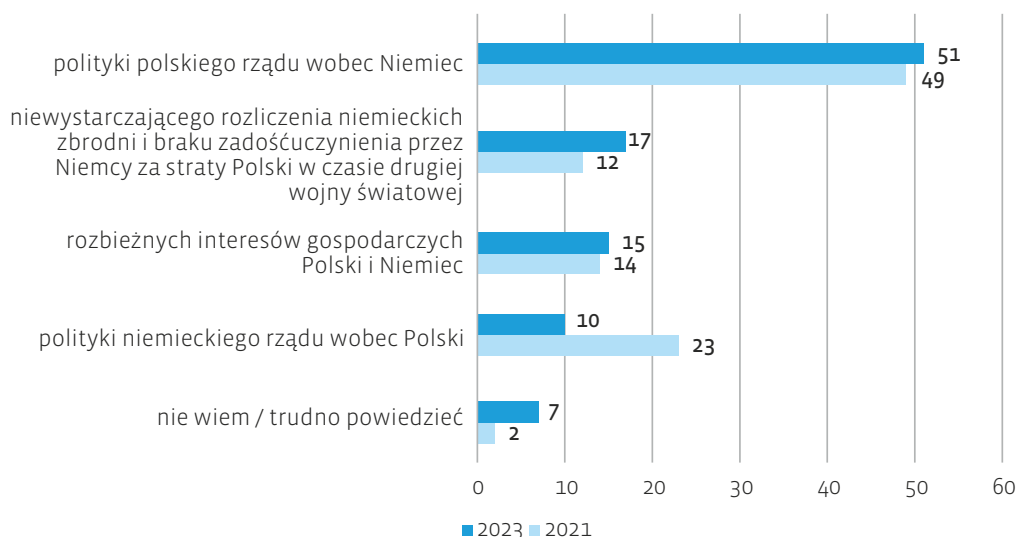
Polacy o połowę rzadziej niż przed dwoma laty odpowiedzialnością za pogorszenie relacji obarczają rząd federalny (spadek z 23% do 10%). O kilka punktów procentowych więcej Polaków powodów upatruje w niewystarczającym rozliczeniu niemieckich zbrodni w Polsce i braku zadośćuczynienia przez Niemcy. Należy jednak pamiętać, że odpowiedź ta w 2021 roku brzmiała inaczej, zdecydowanie bardziej ogólnie – „trudne doświadczenia historyczne”, co ma niewątpliwie wpływ na częstotliwość jej wybierania².

Po niemieckiej stronie o dziesięć punktów procentowych mniej badanych niż dwa lata temu przypisuje odpowiedzialność za złe relacje polskiemu rządowi, co może dziwić, biorąc pod uwagę niedawne żądania reparacji. Nieznacznie wzrosła zaś grupa respondentów uważających, że to niemiecki rząd jest odpowiedzialny za złe stosunki. O kilka punktów procentowych spadł w Niemczech odsetek opinii, że złe stosunki są pokłosiem rozbieżnych interesów gospodarczych. Powodem może być rosnąca świadomość w Niemczech, jak pozytywnie współzależne są obie gospodarki i jak bardzo interesy są zbieżne. Niemcy ponadto częściej niż w 2021 roku wskazują na brak zadośćuczynienia ze strony Niemiec – możliwe, że ta zmiana jest spowodowana toczącą się w ostatnich latach dyskusją, wywołaną pomysłem stworzenia w Berlinie Miejsca Pamięci i Spotkań z Polską jako odpowiedzi właśnie na zbyt małą wiedzę o polskiej historii i niemieckiej odpowiedzialności. Pewną

² Postanowiliśmy przeformułować tę odpowiedź na skutek licznych rozmów dotyczących tego, jak badani mogą rozumieć takie stwierdzenie.

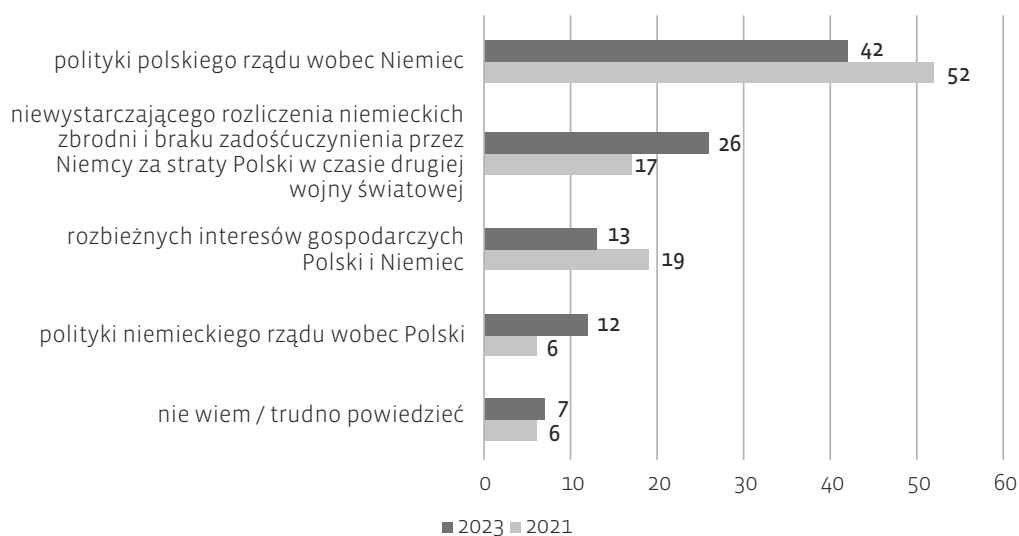
rolę mogło tutaj odegrać także zgłoszenie przez rząd polski postulatu wypłaty przez Niemcy reparacji za straty wojenne.

Wykres 13. Z czego głównie wynikają złe stosunki? Są one przede wszystkim rezultatem... Odpowiedzi Polaków w 2021 i w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Wykres 14. Z czego głównie wynikają złe stosunki? Są one przede wszystkim rezultatem... Odpowiedzi Niemców w 2021 i w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Jednym z kluczowych zagadnień dla stosunków polsko-niemieckich jest postrzeganie wspólnej historii. W naszym badaniu staramy się przede wszystkim wskazać podobieństwa i różnice w podejściu do niej, aby w ten sposób pokazać, jakie trudności można napotkać, prowadząc na ten temat dialog czy podejmując inicjatywy w tym obszarze. W badaniu odnieśliśmy się także do tematu preferowanych form upamiętnienia przeszłości.

Postrzeganie uznania polskich cierpień

Punktem wyjścia analizy podobieństw i różnic w postrzeganiu przez Polaków i Niemców zagadnień związanych ze wspólną przeszłością jest ocena, w jakim stopniu polskie cierpienia i ofiary, jakich doświadczyli Polacy w swojej historii, zostały uznane przez inne społeczeństwa. Od lat niezmiennie połowa Polaków jest zdania, że polskie cierpienia nie zostały wystarczająco uznane. Jednocześnie jednak zmniejsza się odsetek polskich respondentów, którzy uważają, że cierpienia te zostały uznane. Obecnie twierdzi tak jedynie co czwarty badany. Zmiana ta jedynie częściowo może się wiązać ze wspomnianym uściśleniem treści pytania (zamiast „międzynarodowa opinia publiczna” – „niemiecka opinia publiczna”), gdyż spadek obserwowany był już wcześniej. Bardziej prawdopodobną przyczyną spadku liczby Polaków odpowiadających pozytywnie na to pytanie jest stale podejmowany w Polsce przez rządzących temat reparacji oraz towarzyszące mu stwierdzenie, że Niemcy nadal nie skonfrontowali się wystarczająco z własną przeszłością dotyczącą Polski, a zatem także z polskimi cierpieniami. Wzrost odsetka osób niezdecydowanych – odmawiających odpowiedzi na to pytanie – lub wprost mówiących, że nie mają zdania, może świadczyć o wzmacniającej się niepewności części Polaków, konfrontowanych z narracją na temat reparacji. W Niemczech rozkład odpowiedzi prezentuje się dokładnie na odwrót. Połowa badanych sądzi, że cierpienia i ofiary Polaków, jakich doświadczyli w swojej historii, zostały wystarczająco uznane, a jedynie co piąty Niemiec ma zdanie odmienne.

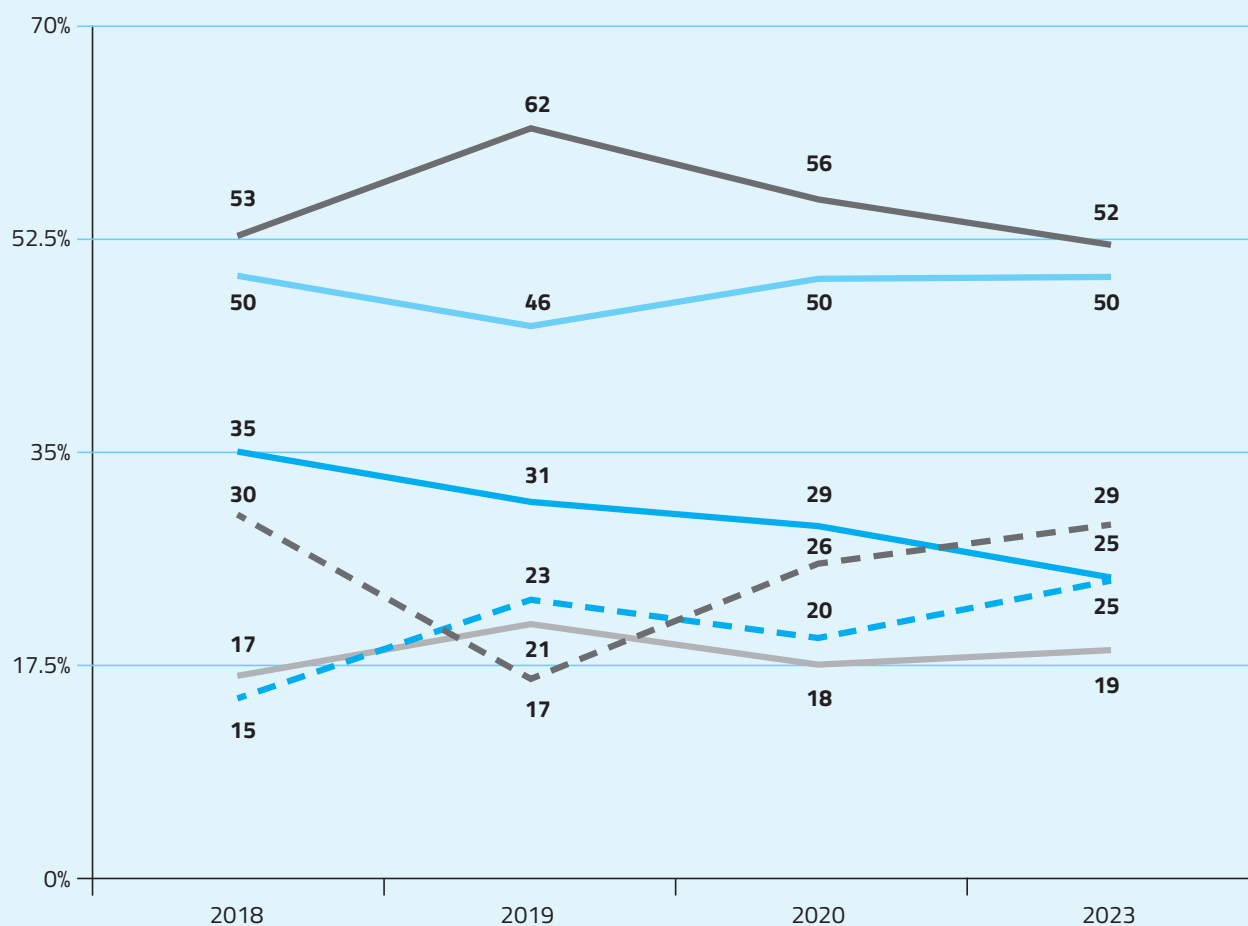
Połowa Polaków jest zdania, że polskie cierpienia i ofiary, jakich doświadczyli Polacy w swojej historii, nie zostały wystarczająco uznane. Zdanie to podziela jedynie co piąty badany Niemiec

Analiza powiązań między odpowiedziami na kolejne pytania pozwala odnotować, że polscy ankietowani, którzy uznają, że Niemcy w odpowiednim stopniu uznają polskie cierpienia w czasie drugiej wojny światowej, mają wyraźnie lepszy obraz współczesnych Niemiec niż osoby określające stopień uznania polskich cierpień jako niewystarczający.

Czy cierpienia i ofiary Polaków, jakich doświadczyli w swojej historii, zostały wystarczająco uznane przez międzynarodową/niemiecką* opinię publiczną?

Odpowiedzi Polaków i Niemców w 2018, 2019, 2020 i 2023 roku (w %)

* Do 2020 roku ankietowanych pytano o międzynarodową opinię publiczną, od 2023 roku – o niemiecką opinię publiczną

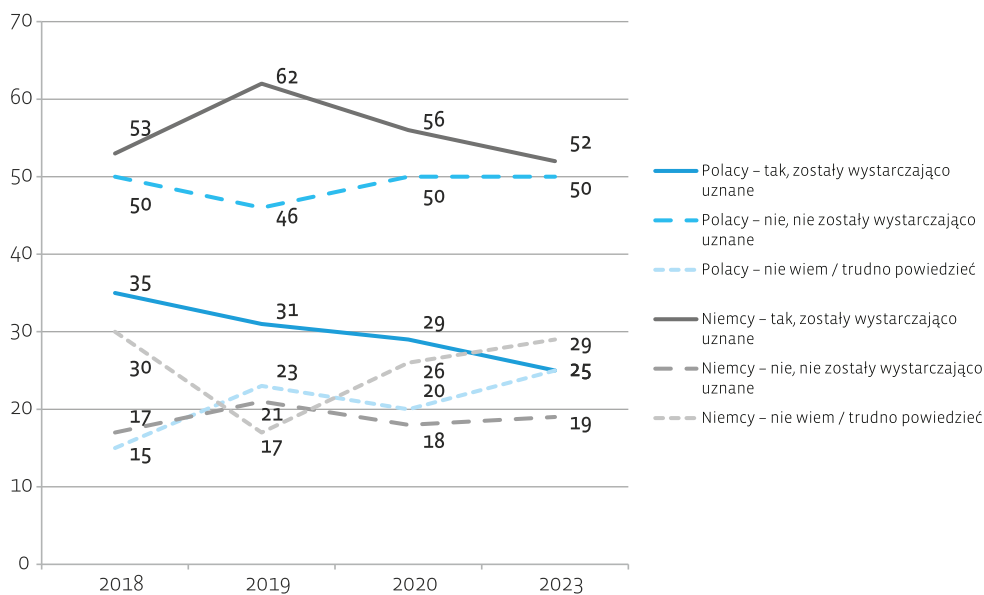
PL

- tak, zostały wystarczająco uznane
- nie, nie zostały wystarczająco uznane
- nie wiem / trudno powiedzieć

DE

- tak, zostały wystarczająco uznane
- nie, nie zostały wystarczająco uznane
- nie wiem / trudno powiedzieć

Wykres 15. Czy cierpienia i ofiary Polaków, jakich doświadczyli w swojej historii, zostały wystarczająco uznane przez międzynarodową/niemiecką* opinię publiczną? Odpowiedzi Polaków i Niemców w latach 2018–2020 i w 2023 roku (w %)

* Do 2020 roku ankietowanych pytano o międzynarodową opinię publiczną, od 2023 roku – o niemiecką opinię publiczną.

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Opinie na powyższy temat są powiązane także z odpowiedziami na pytanie o stan stosunków polsko-niemieckich, choć zależności te nie są silne. Po polskiej stronie badani, którzy uważają, że cierpienia zostały uznane, częściej niż pozostali uważają relacje za dobre. Z kolei osoby, które twierdzą, że cierpienia nie zostały uznane, częściej nie mają opinii na temat stanu relacji między Polską a Niemcami. W Niemczech w tym drugim wypadku powiązania są nawet wyraźniejsze – respondenci, którzy wskazują na brak uznania cierpień, oceniają stosunki jako złe.

Opinie na temat celu wystąpienia o reparacje

Polski rząd w 2022 roku opublikował raport o polskich stratach wojennych oraz wysłał do rządu federalnego Niemiec notę dyplomatyczną, w której domaga się między innymi wypłaty odszkodowań. Zapowiedzi takich działań

słychać było w Polsce od początku rządów Prawa i Sprawiedliwości. Niemiecki rząd odpowiedział, że sprawa ta jest od lat zamknięta i nie przychyli się w związku z tym do wystosowanego żądania. Po obu stronach granicy temat był szeroko komentowany w mediach i oceniany przez ekspertów.

Polskie i niemieckie opinie na ten temat różnią się diametralnie, ale żadna nie jest podzielana przez

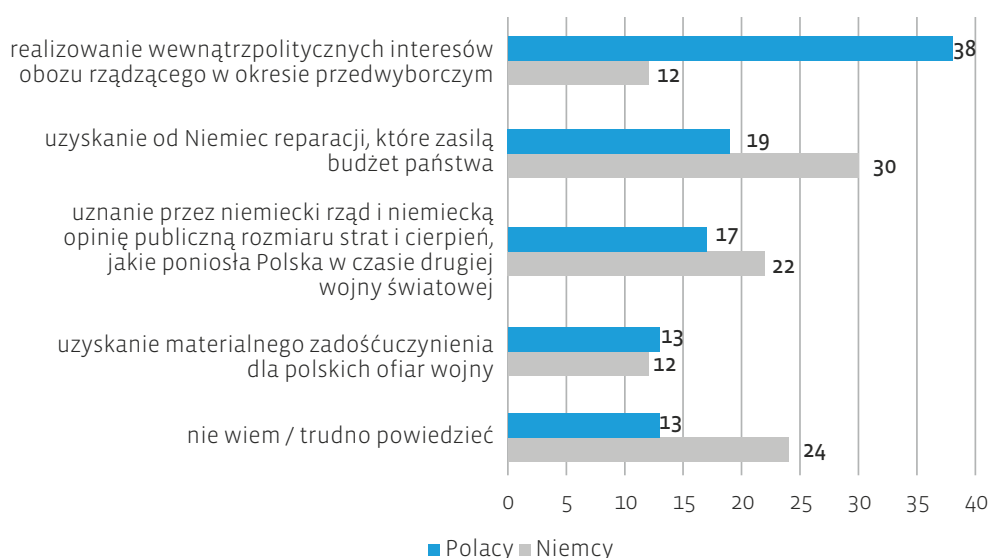
Opinie Polaków i Niemców na temat celu wystąpienia przez polski rząd o reparacje różnią się diametralnie, ale żadna nie jest podzielana przez większość grup badanych z obu krajów

większość ankietowanych. Największa grupa Polaków (38%) sądzi, że działania te mają na celu realizowanie wewnątrzpolitycznych interesów obozu rządzącego w okresie przedwyborczym.

Najwięcej Polaków sądzi, że żądania reparacji mają na celu realizowanie wewnątrzpolitycznych interesów obozu rządzącego

W Niemczech najwięcej badanych (30%) wierzy, że polski rząd dąży do uzyskania od Niemiec reparacji, które zasilą budżet polskiego państwa. Opinię tę podziela jedynie co piąty polski respondent. Nieco mniej polskich badanych przychyli się do stwierdzenia, że celem działań polskiego rządu jest uznanie przez Niemców strat i cierpień, jakie poniosła Polska w czasie drugiej wojny światowej. W Niemczech przekonanie o takiej motywacji polskich władz jest częstsze (22%). Najmniej Polaków i Niemców wybiera odpowiedź wskazującą, że polski rząd miał na celu uzyskanie odszkodowania dla polskich ofiar wojny. Jednocześnie w Niemczech istnieje stosunkowo duża grupa badanych, która nie ma zdania na powyższy temat (24%).

Wykres 16. Polski rząd w 2022 roku opublikował raport o polskich stratach wojennych oraz wysłał do rządu federalnego Niemiec notę dyplomatyczną, w której domaga się między innymi wypłaty odszkodowań. Co przede wszystkim mają na celu te działania? Odpowiedzi Polaków i Niemców w 2023 roku (w %)

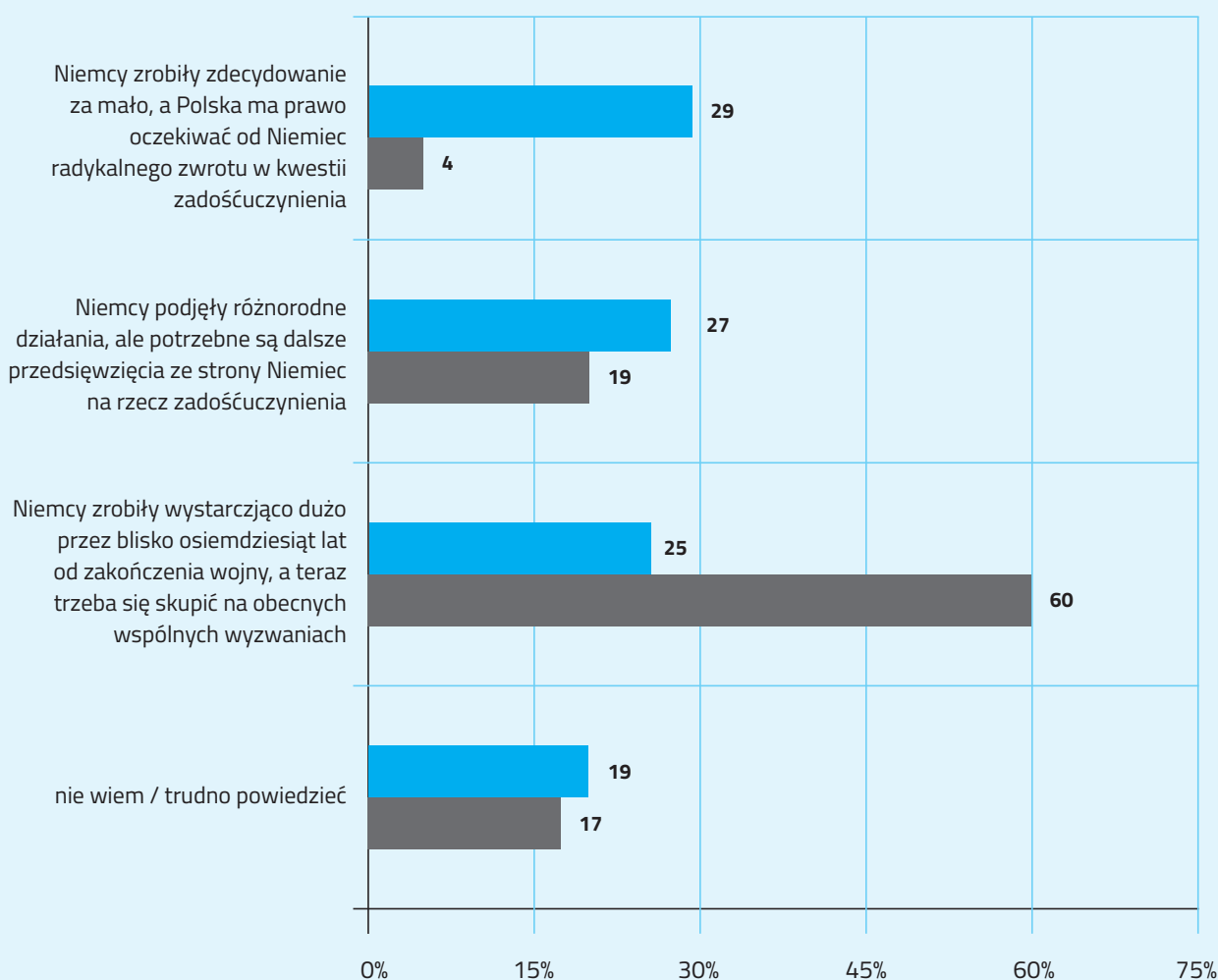

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Wybór poszczególnych odpowiedzi związany jest z poglądem na temat uznania przez Niemcy ofiar poniesionych przez Polaków. Polscy badani, którzy uważają, że polskie cierpienia zostały przez Niemców uznane, znacznie częściej interpretują działania polskiego rządu jako realizację interesów wewnątrzpolitycznych. Osoby, które uważają, że cierpienia nie zostały uznane, wybierają pozostałe odpowiedzi, szczególnie często: uznanie rozmiaru strat i cierpień oraz uzyskanie materialnego zadośćuczynienia dla polskich ofiar

Jak Pani (Pan) ocenia dotychczasowe działania Niemiec na rzecz zadośćuczynienia za ofiary i straty Polski i jej obywateli poniesione podczas drugiej wojny światowej?

Odpowiedzi Polaków i Niemców w 2023 roku (w %)

PL

DE

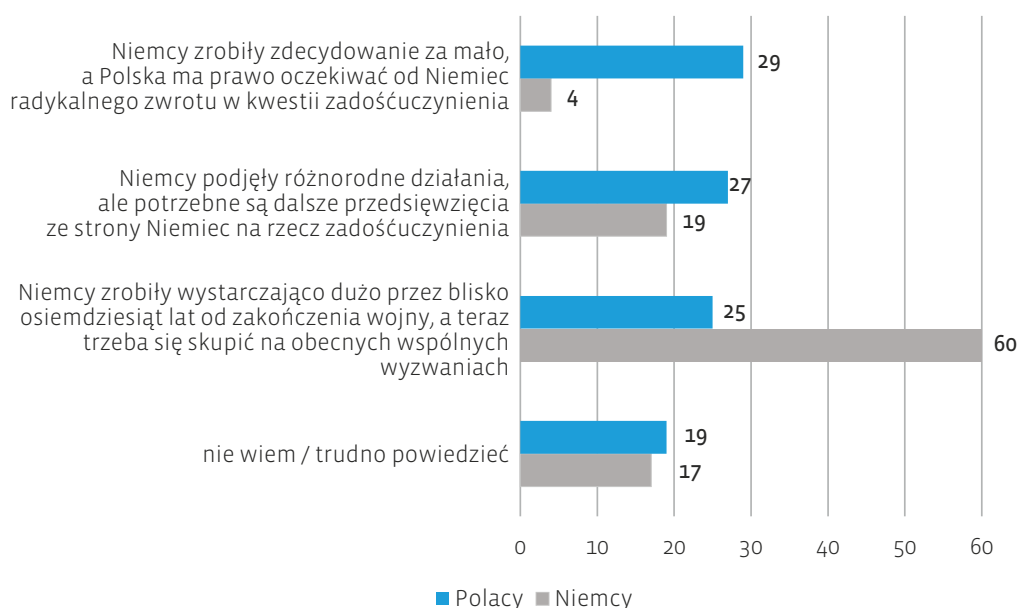
wojny. Po niemieckiej stronie zależności te są zdecydowanie słabsze niż po polskiej. Respondenci, którzy uważają, że cierpienia zostały uznane, znacznie częściej interpretują działania polskiego rządu jako chęć uzyskania od Niemiec reparacji, które zasilą budżet państwa.

Ocena dotychczasowych niemieckich działań na rzecz zadośćuczynienia

Polacy są podzieleni w opiniach na temat niemieckiego zadośćuczynienia za polskie straty poniesione podczas drugiej wojny światowej

W celu lepszego zrozumienia oczekiwań wobec Niemiec w związku z ich odpowiedzialnością za drugą wojnę światową zapytaliśmy o ocenę dotychczasowych działań Niemiec na rzecz zadośćuczynienia za ofiary i straty Polski i jej obywateli poniesione podczas wojny. Polacy i Niemcy zdecydowanie różnie postrzegają tę kwestię. Badani z Polski są bardzo podzieleni w opiniach. Każdą z możliwych odpowiedzi wybiera zbliżona grupa ankietowanych, a co piąty z nich nie ma zdania na ten temat. Najwięcej Polaków sądzi, że Niemcy zrobiły zdecydowanie za mało, a Polska ma prawo oczekiwać od Niemiec radykalnego zwrotu w kwestii zadośćuczynienia (29%). Niewiele mniej osób uważa, że Niemcy wprowadziły różnorodne działania, ale konieczne są dalsze kroki z ich strony (27%), a co czwarty Polak – że Niemcy zrobiły wystarczająco dużo i obecnie należy się skupić na wspólnych wyzwaniach. To właśnie tę ostatnią opinię podziela większość badanych niemieckich (60%). Za dalszymi działaniami opowiada się co piąty Niemiec, a jedynie 4% twierdzi, że ich kraj zrobił za mało.

Wykres 17. Jak Pani (Pan) ocenia dotychczasowe działania Niemiec na rzecz zadośćuczynienia za ofiary i straty Polski i jej obywateli poniesione podczas drugiej wojny światowej? Odpowiedzi Polaków i Niemców w 2023 roku (w %)

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

I w tym wypadku istnieją zależności między odpowiedziami na pytanie o uznanie polskich strat i cierpień a oceną niemieckich działań na rzecz zadośćuczynienia. Jak można się spodziewać, respondenci (w obu krajach), którzy uważają, że Niemcy uznali te cierpienia, sądzą także, że Niemcy zrobiły wystarczająco dużo na rzecz zadośćuczynienia i obecnie należy się skupić na dzisiejszych wspólnych wyzwaniach. Badani, którzy twierdzą, że Niemcy nie uznali tych cierpień wystarczająco, oceniają, że Niemcy zrobili za mało i konieczny jest radykalny zwrot w kwestii zadośćuczynienia. Niemieccy ankietowani z tej grupy wskazują także odpowiedź, że różnorodne działania zostały podjęte, ale potrzebne są dalsze.

Oczekiwane formy zadośćuczynienia Polakom przez Niemcy

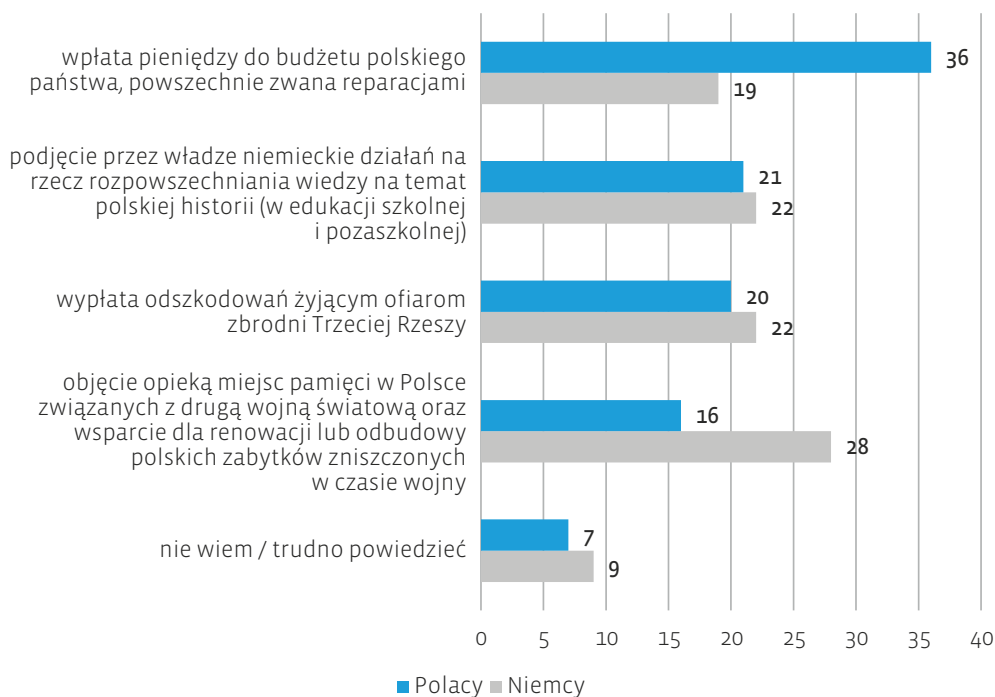
Osoby, które odpowiadając na powyżej opisane pytanie, stwierdziły, że Niemcy zrobiły za mało, lub które uznały, że Niemcy podjęły pewne działania, ale potrzebne są kolejne kroki, poprosiliśmy o wskazanie, jakich form zadośćuczynienia za cierpienia Polaków i strat poniesionych przez Polskę w czasie drugiej wojny światowej oczekują od niemieckiego państwa. Pytanie to zadaliśmy więc ponad połowie wszystkich ankietowanych, ale w Niemczech odpowiadał na nie mniej niż co czwarty ankietowany. Po obu stronach granicy respondenci wskazywali różne możliwości, a tendencje w polskich i niemieckich odpowiedziach w niektórych przypadkach były podobne, w innych - bardzo różne. Ponownie żadna odpowiedź nie spotkała się z poparciem większości badanych.

Wśród Polaków największa grupa oczekuje wpłaty pieniędzy do polskiego budżetu, czyli reparacji (36%). Co piąty polski respondent oczekuje podjęcia przez władze niemieckie działań na rzecz rozpowszechniania wiedzy na temat polskiej historii (w edukacji szkolnej i pozaszkolnej), a równie wiele osób – wypłaty odszkodowań żyjącym ofiarom zbrodni Trzeciej Rzeszy. W Niemczech za każdym z sugerowanych rodzajów zadośćuczynienia opowiada się zbliżona grupa (około jednej piątej) osób, którym zadaliśmy to pytanie. Stosunkowo najwięcej niemieckich badanych opowiada się za objęciem opieką miejsc pamięci w Polsce związanych z drugą wojną światową oraz wsparciem dla renowacji lub odbudowy polskich zabytków zniszczonych w czasie wojny (28%). Jedynie niewiele mniej osób oczekuje wypłaty reparacji. Trzeba jednak pamiętać, że w wypadku Niemiec postulaty te popierają stosunkowo niewielkie odsetki całej populacji.

Wśród Polaków oczekujących od Niemiec podjęcia konkretnych działań największa grupa wskazuje na reparacje. Niemcy najczęściej wskazują na objęcie w Polsce opieką miejsc pamięci związanych z drugą wojną światową

Wykres 18. Jakich form zadośćuczynienia za cierpienia Polaków i strat poniesionych przez Polskę w czasie drugiej wojny światowej oczekuje Pani (Pan) od niemieckiego państwa? Odpowiedzi Polaków i Niemców, którzy w poprzednim pytaniu ocenili, że Niemcy zrobili za mało, lub którzy uznali, że Niemcy podjęły działania, ale potrzebne są kolejne, w 2023 roku (w %)

Liczba badanych odpowiadających na to pytanie wyniosła w Polsce 557 osób, a w Niemczech 237 osób.

Źródło: Barometr Polska – Niemcy 2023.

Czynniki wpływające na odpowiedzi

Odpowiedzi na pytania dotyczące wspólnej polsko-niemieckiej historii w pewnym stopniu zależą od cech demograficznych badanych.

Polscy badani z wyższym (51%) lub ze średnim (43%) wykształceniem częściej niż pozostali uważają, że żądania wypłaty przez Niemcy reparacji służą celom wewnątrzpolitycznym Prawa i Sprawiedliwości. Podobnie grupa ta uważa stosunkowo częściej niż pozostałe, że Niemcy zrobiły wystarczająco dużo przez blisko osiemdziesiąt lat od zakończenia wojny, a teraz trzeba się skupić na obecnych wyzwaniach (32% i 27%), oraz że cierpienia Polaków zostały odpowiednio uznane przez niemiecką opinię publiczną (33% i 27%).

Podobne zależności występują, jeśli analizujemy miejsce zamieszkania badanych. Mieszkańcy największych polskich miast (powyżej 500 tysięcy mieszkańców) częściej niż osoby zamieszkujące wsie i małe miasta (do 200 tysięcy mieszkańców) wskazują, że cele działań polskiego rządu są wewnątrzpolityczne (50%, średnia – 38%).

W kilku wypadkach odpowiedzi różnicuje wiek respondentów. Najmłodszy badani (do dwudziestego dziewiątego roku życia) rzadziej niż inni twierdzą, że Niemcy zrobiły za mało w kwestiach zadośćuczynienia za polskie krzywdy i rzadziej oczekują od Niemiec wpłaty reparacji do polskiego budżetu. Czterdziestolatkowie i starsi uważają zaś częściej niż osoby do trzydziestego dziewiątego roku życia, że działania rządu polskiego w sprawie reparacji podyktowane są celami wewnątrzpolitycznymi.

Podziały regionalne w Polsce są kluczowe jedynie w wypadku pytania o to, czy polskie cierpienia zostały odpowiednio uznane przez niemiecką opinię publiczną. Wątpliwości na ten temat częściej mają mieszkańcy województw przygranicznych (52%) niż pozostałych (38%).

Podobnie jak wśród Polaków, także po niemieckiej stronie płeć niekiedy wpływa na rozkład odpowiedzi. Niemieckie kobiety częściej niż niemieccy mężczyźni są przekonane o odpowiednim uznaniu cierpień Polaków ze strony Niemiec (63% do 41%) oraz twierdzą, że Niemcy wystarczająco już zadośćuczyniły i należy teraz zająć się współczesnymi wyzwaniem (69% do 50%). To one także stosunkowo częściej uważają (16% do 8%), że wystąpienie o reparacje służy wewnątrzpolitycznym celom Prawa i Sprawiedliwości.

Również wiek częściowo wpływa na odpowiedzi Niemców. Najmłodszy badani zdecydowanie częściej niż najstarsi twierdzą, że Niemcy zrobiły za mało lub że podjęły działania, ale dalsze są nadal konieczne. Odpowiedzi nie różnicuje jednak pochodzenie regionalne niemieckich respondentów (w tym fakt, czy zamieszkują Niemcy Zachodnie, czy Niemcy Wschodnie) ani ich pochodzenie migracyjne.

Opinie dotyczące rozliczeń z polsko-niemiecką historią wyraźnie zależą od politycznych sympatii Polek i Polaków. Ogromna większość wyborców rządzącej partii Prawo i Sprawiedliwość oraz prawicowej Konfederacji uznaje, że Niemcy nie uznali w wystarczającym stopniu polskich cierpień w czasie drugiej wojny światowej. Opinie wyborców opozycji (poza Konfederacją) są w tej sprawie podzielone. Stosunkowo duży odsetek wyborców Koalicji Obywatelskiej (48%) oraz Lewicy (37%) uważa, że niemiecka opinia publiczna w wystarczającym stopniu uznała polskie ofiary, ale wyborcy ugrupowania Polska 2050 i Polskiego Stronnictwa Ludowego pozostają w mniejszym stopniu (29%) przekonani, że kwestię rozliczeń z historią można uznać za zamkniętą. Co drugi wyborca tej ostatniej partii sądzi, że takie uznanie ze strony Niemców nie nastąpiło. Kwestia uznania przez Niemców zadanego Polakom cierpienia w okresie drugiej wojny światowej skutecznie zatem konsoliduje elektorat Prawa i Sprawiedliwości oraz dzieli wyborców opozycji.

Kwestia uznania przez Niemców zadanego Polakom cierpienia w okresie drugiej wojny światowej skutecznie konsoliduje elektorat Prawa i Sprawiedliwości oraz dzieli wyborców opozycji

Jeśli chodzi o postrzegane powody wystąpienia przez Warszawę z żądaniem reparacji, zwolennicy głównych partii opozycyjnych w większości

Wskazując powody wystąpienia przez Warszawę z żądaniem reparacji, zwolennicy głównych partii opozycyjnych w większości przypisują rządowi Prawa i Sprawiedliwości motywację wyborczą

przypisują rządowi Prawa i Sprawiedliwości motywację wyborczą. Tak sądzi ponad 74% wyborców Koalicji Obywatelskiej i 60% wyborców Lewicy. Z drugiej strony o polityczny cynizm posądza rząd Prawa i Sprawiedliwości jedynie 3% zwolenników tej partii. W grupie wyborców PiS opinie dzielą się między trzy pozostałe odpowiedzi, choć względnie najwięcej osób (35%) sądzi, że celem polskich władz jest nakłonienie Niemców do uznania polskich wojennych cierpień. Oficjalny cel wystąpienia

o reparację, to znaczy uzyskanie od Niemiec środków finansowych jako rekompensaty za zniszczenia wojenne, wskazuje jedynie co czwarty wyborca Prawa i Sprawiedliwości. W pozostałych elektoratach te odsetki są o wiele mniejsze.

Oceny dotychczasowych działań Niemiec w kwestii zadośćuczynienia są także wyraźnie zróżnicowane w zależności od sympatii politycznych ankietowanych. Podobnie jak wcześniej, najbardziej radykalne różnice występują między zwolennikami Prawa i Sprawiedliwości oraz Koalicji Obywatelskiej. Ci pierwsi w ogromnej większości (76%) oczekują od Niemców radykalnego zwrotu w tej kwestii, podczas gdy opinię taką podziela jedynie 8% zwolenników Koalicji Obywatelskiej. Ci ostatni sądzą, że Niemcy zrobiły w tej kwestii wystarczająco dużo i teraz trzeba się zająć obecnymi wyzwaniem (46%) lub że zrobiono dużo, lecz potrzebne są dalsze akty uznania ze strony Niemiec (34%). Jak wcześniej, wyborcom Konfederacji bliżej tu do wyborców Prawa i Sprawiedliwości, a wyborcom Lewicy, ugrupowania Polska 2050 i Polskiego Stronnictwa Ludowego – do Koalicji Obywatelskiej.

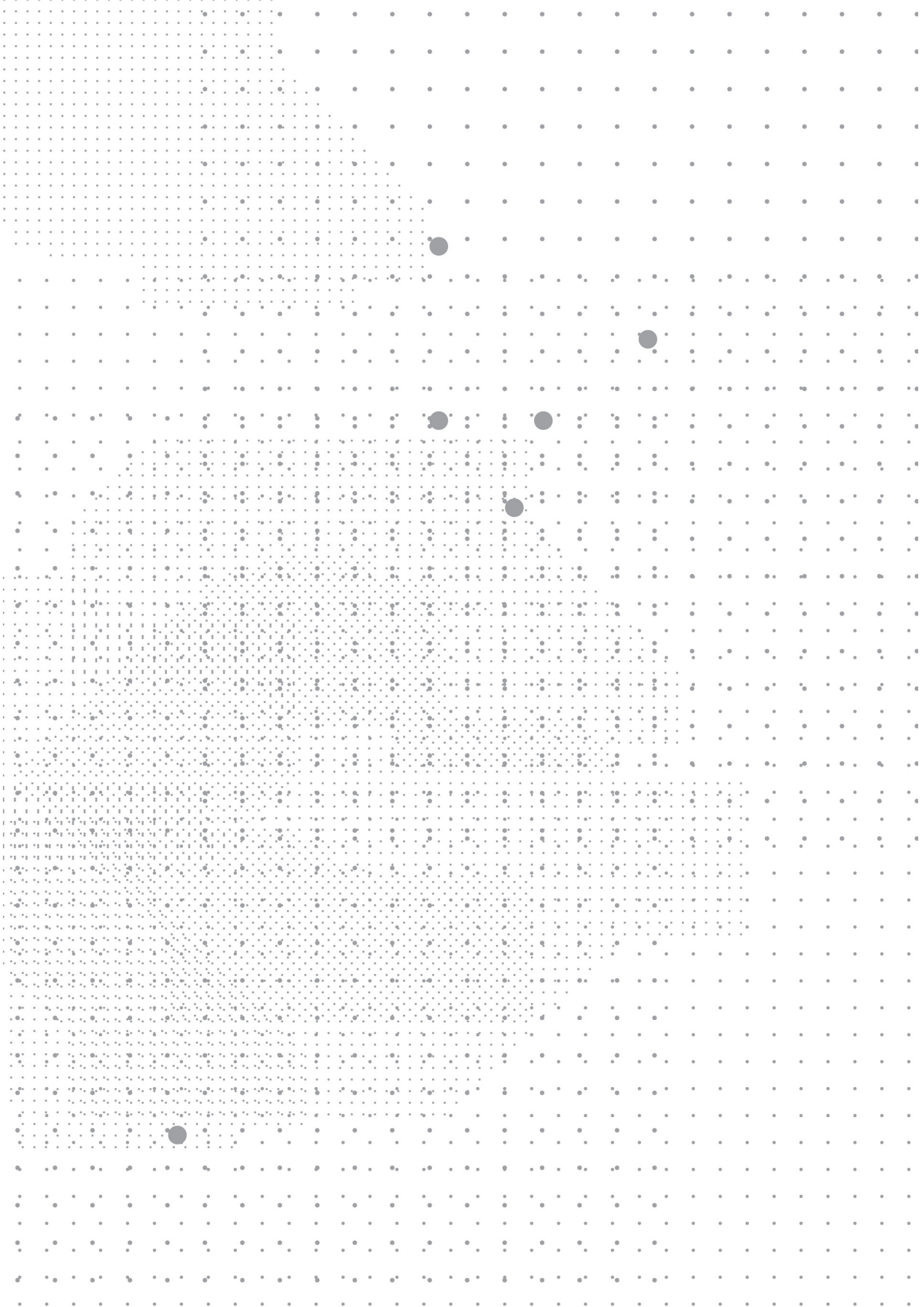
Jeśli chodzi o oczekiwane działania władz niemieckich w sprawach rozliczeń historycznych, to jedynie wyborcy Prawa i Sprawiedliwości w większości oczekują wypłaty reparacji do polskiego budżetu. Postulat reparacji jest stosunkowo popularny wśród wyborców Konfederacji (45%) oraz Lewicy (29%). Wśród wyborców Koalicji Obywatelskiej oraz ugrupowania Polska 2050 i Polskiego Stronnictwa Ludowego silne jest przekonanie o potrzebie działań edukacyjnych w Niemczech i niemieckiego wsparcia dla pomników historii wojennej w Polsce.

Po stronie niemieckiej także można dostrzec pewne różnice opinii poszczególnych elektoratów w kwestiach historycznych, ale są one znacznie mniej wyraziste niż w Polsce. Przekonanie o wystarczającym uznaniu polskich cierpień podziela wyraźna większość wyborców CDU/CSU, SPD, FDP i Alternatywy dla Niemiec. Mniej wyraźne są tutaj opinie wyborców Zielonych i Die Linke, ale i w tych grupach więcej osób uważa, że takie uznanie nastąpiło, niż jest przeciwnego zdania.

Wśród wyborców głównych partii politycznych w Niemczech najwięcej respondentów literalnie traktuje polskie roszczenia o reparację i sądzi, że rząd polski chce uzyskać transfery finansowe do polskiego budżetu. Jedynie

wśród wyborców Zielonych i Die Linke największa grupa wierzy, że wystąpienie o reparacje ma skłonić Niemców do większego uznania polskich cierpień w okresie wojny.

Wyborcy wszystkich głównych sił politycznych w Niemczech są w większości przekonani o tym, że obecnie w relacjach Polski i Niemiec powinien nastąpić zwrot od historii do współczesnych wyzwań. Jedynie wśród Zielonych i sympatyków Die Linke względnie duża grupa osób jest przekonana o potrzebie dalszych niemieckich inicjatyw. W żadnym elektoracie nie ma większego poparcia dla postulatów radykalnego zwrotu w dziedzinie rozliczeń z historią. Podobnie nie ma istotnych różnic między wyborcami głównych niemieckich partii w kwestii oczekiwanych dalszych działań rozliczeniowych, a rozkład opinii zbliżony jest tutaj do całej badanej populacji.

Zaprezentowane powyżej wyniki badań z cyklu „Barometr Polska – Niemcy” z 2023 roku nie powinny zaskakiwać uważnych obserwatorów relacji między oboma krajami. Zarówno rozkłady opinii w badanych kwestiach, jak i zmiany w stosunku do wcześniejszych badań można wytłumaczyć obecną dynamiką w stosunkach polsko-niemieckich, retoryką na temat Niemiec w Polsce oraz najnowszymi wydarzeniami politycznymi. Wnioski, które możemy na ich podstawie sformułować, są jednak bardzo istotne właśnie ze względu na panujący w relacjach między Polską i Niemcami nastrój – nieufności, braku zainteresowania, częściowo także niechęci. Pozwalają bowiem oprzeć się w dyskusji na faktach, zbadanych tendencjach, a nie przypuszczeniach, własnych ocenach czy *fake newsach*, które jedynie potęgują te negatywne tendencje.

Z badań po raz kolejny wynika, jak mocno atmosfera polityczna wpływa na poglądy polskiego społeczeństwa na temat Niemiec i jak bardzo silne są w Polsce podziały w opiniach między zwolennikami obozu rządzącego i opozycji. Podziały te nie znikną niezależnie od tego, kto będzie w najbliższych latach sprawował w Polsce władzę. Mogą być jednak wzmacniane lub łagodzone przez taką, a nie inną retorykę rządzących, która – jak pokazuje nasze badanie – skutecznie na nie oddziałuje. Warto więc apelować o odpowiedzialność polityków oraz kręgów opiniotwórczych w tej kwestii.

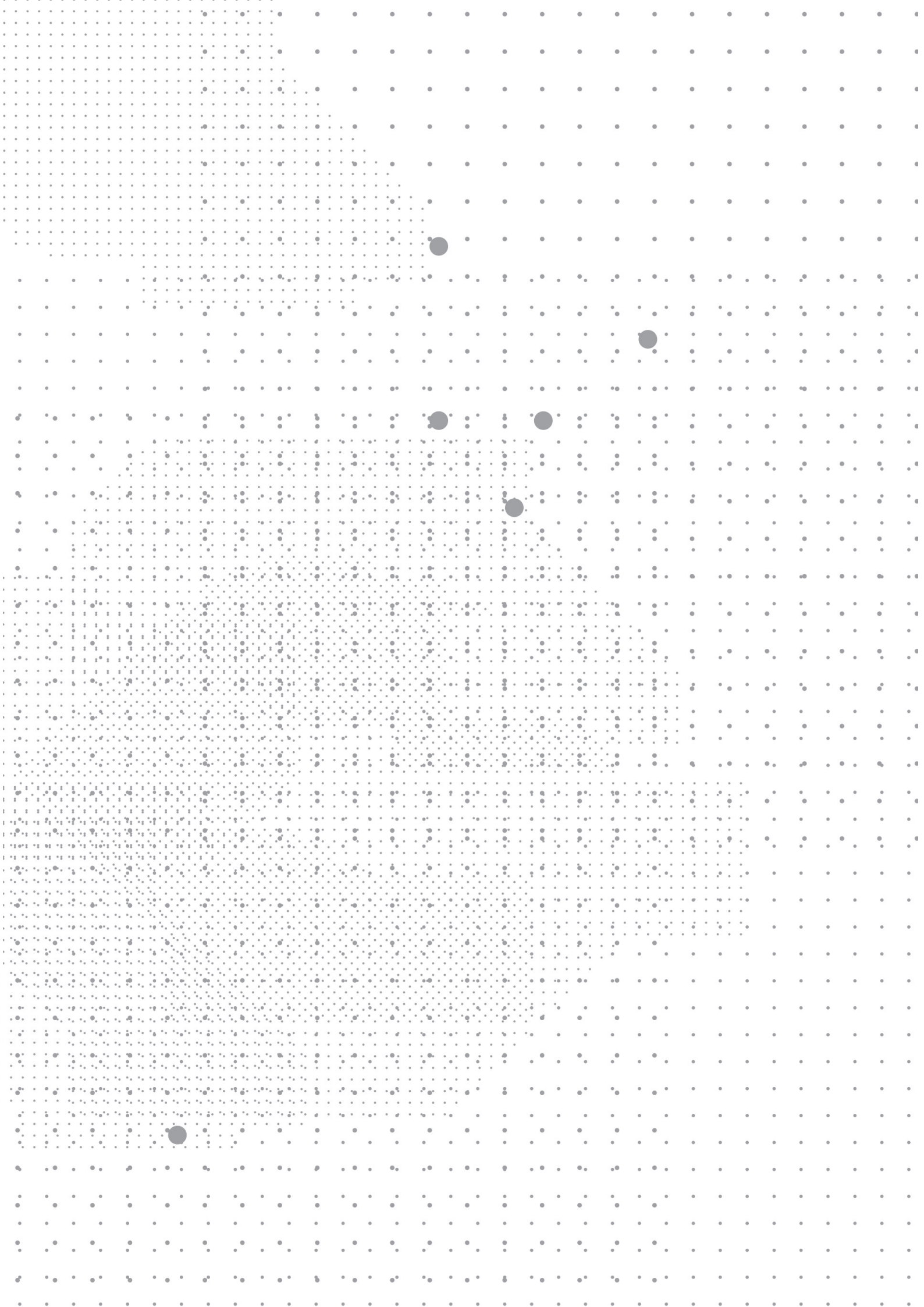
Wyniki badania z 2023 roku pokazują także, że postrzeganie historii i związanych z nią zjawisk czy działań dzieliło i dzieli Polaków i Niemców. Ponieważ pokolenia, które były świadkami najtragiczniejszego okresu w relacjach polsko-niemieckich – drugiej wojny światowej – już odchodzą, te różnice w postrzeganiu mogą się pogłębiać, jeśli będziemy – Polacy i Niemcy – uznawać własne poglądy za jedynie słuszne, bez wchodzenia w dialog z sąsiednim społeczeństwem. Obecne i nadchodzące elity polityczne Niemiec nie są, jak ich poprzednicy, wychowani w przekonaniu, że Polska powinna w niemieckiej perspektywie zajmować szczególną rolę z uwagi na wspólną przeszłość³. Ta nowa perspektywa w Niemczech nakłada się na zwiększone polskie oczekiwania uznania, rekompensaty za poniesione kiedyś ofiary i straty oraz potrzebę specjalnego traktowania. Zderzenie tych podejść musi doprowadzić do wzajemnych rozczarowań lub zniechęcenia partnerem. Tym bardziej zatem, jeśli jesteśmy świadomi tego procesu, należy – na poziomie politycznym, eksperckim, społeczeństwa obywatelskiego – podejmować jak najszybciej

³ Co ciekawe, nie wynika to z faktu, że w niemieckim społeczeństwie znaczną część stanowią osoby o korzeniach migracyjnych. Teoretycznie mogłyby one mieć inne stanowisko dotyczące Polski, a zwłaszcza relacji polsko-niemieckich i podejścia do historii, niż Niemcy, których przodkowie brali udział w drugiej wojnie światowej jako obywatele Trzeciej Rzeszy. Analiza odpowiedzi ze względu na pochodzenie migracyjne wykazała jednak, że czynnik ten nie różnicuje odpowiedzi.

działania, które zapobiegą dalszemu oddalaniu się Polaków i Niemców na skutek rosnącej nieufności. Polaków i Niemców łączy bowiem zbyt wiele, aby poddawać się biernie tym negatywnym trendom. Po obu stronach granicy muszą znaleźć się osoby i organizacje, które będą miały odwagę prawdziwie zatroszczyć się o te relacje i pociągnąć za sobą oba społeczeństwa.

Badania zostały przeprowadzone w ramach cyklicznego projektu badawczego „Barometr Polska – Niemcy” przez Instytut Spraw Publicznych, Deutsches Polen-Institut, Fundację Konrada Adenauera i Fundację Współpracy Polsko-Niemieckiej. Za realizację badań odpowiadała firma Kantar Public. Badanie zostało przeprowadzone metodą CAWI (za pomocą panelu internetowego) na reprezentatywnej grupie tysiąca mieszkańców Polski i tysiąca mieszkańców Niemiec w wieku od osiemnastu do siedemdziesięciu pięciu lat w dniach od 16 do 26 maja 2023 roku. Obie ogólnokrajowe próby respondentów są reprezentatywne ze względu na płeć, wiek, miejsce zamieszkania oraz wykształcenie.

dr Jacek Kucharczyk – socjolog, prezes zarządu Fundacji Instytut Spraw Publicznych w Warszawie. Absolwent Szkoły Nauk Społecznych przy Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. W latach 1994–1995 stypendysta Graduate Faculty of the New School for Social Research w Nowym Jorku. Wcześniej studiował filozofię na University of Kent at Canterbury (Master of Arts in Philosophy, 1992 rok) oraz anglistykę i filozofię na Uniwersytecie Warszawskim (magister filologii angielskiej, 1987 rok). Jest także współzałożycielem i członkiem rady fundacji Prague Civil Society Center oraz przewodniczącym rady Programu Stypendialnego w Open Society Foundations, wcześniej był również członkiem rady Think Tank Fund w Open Society Institute w Budapeszcie (2008–2015). W latach 2011–2015 był członkiem rady Krajowej Szkoły Administracji Publicznej (KSAP). Autor i redaktor licznych artykułów, policy briefs, raportów i książek na temat demokracji, populizmu, polityki europejskiej oraz migracji. Często komentuje bieżące wydarzenia polityczne w prasie, radiu i telewizji, a jego wypowiedzi pojawiają się w najważniejszych mediach polskich, europejskich i światowych. W 2019 roku ukazała się pod jego redakcją książka *Phantom Menace. The Politics and Policies of Migration in Central Europe*.

dr Agnieszka Łada-Konefał – wicedyrektor Deutsches Polen-Institut w Darmstadt, do grudnia 2019 roku dyrektor Programu Europejskiego i starszy analityk Instytutu Spraw Publicznych. Doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce Uniwersytetu Warszawskiego. Studiowała nauki polityczne w Warszawie i Berlinie oraz psychologię organizacji w Dortmundzie. Ukończyła Executive Master of Public Administration na Hertie School of Governance. *Visiting fellow* w European Policy Centre w Brukseli (2011), *visiting research fellow* na University of Sussex (2012), *visiting scholar* w Alfred von Oppenheim Centre for European Policy Studies, German Council on Foreign Relations (DGAP) w Berlinie (2013), *visiting researcher* w Stiftung Wissenschaft und Politik w Berlinie (2016/2017). Specjalizuje się w następujących zagadnieniach: Niemcy i stosunki polsko-niemieckie, polska polityka zagraniczna i europejska, postrzeganie Polaków za granicą i obcokrajowców w Polsce.

